ОКТАРГАЙНЫ ЧАГЫРЫП АЛГАН СОВЕТ ЭРТЕМДЕННЕРГЕ, ИНЖЕНЕРЛЕРГЕ БОЛГАШ ТЕХНИКТЕРГЕ, БҮГҮ СОВЕТ УЛУСКА АЛДАР!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1961 ч. АПРЕЛЬ 14 ПЯТНИЦА № 89 (4879).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

Өртээ 2 көп.

„Восток" деп корабль-спутникке кижиниң октаргайже делегейге баштайгы ужудуушкунун чедиишкинниг боттандырарынга киришкен бүгү эртемденнерге, инженерлерге, техниктерге, ажылчыннарга, бүгү коллективтерге болгаш организацияларга Баштайгы совет космонавт эш Юрий Алексеевич Гагаринге

Эргим эштер!
Өнүктер—бир ада-чурттугларывыс!

Бистиң чурттун чону өөрүшкүлүг, сеткил хайныышкынныг болуушкунну чурттап эртип турар-дыр. 1961 чылдың апрель 12-де кижи төрелгеттениң төөгүзүнде бир-ле дугаар, бистиң Төрээн чуртувус—Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели—«Восток» деп корабль-спутникке октаргай делгеминче кижиниң ужударын чедиишкиннии-биле боттандырган.

Совет кижиниң октаргай делгеминче ужудуушкуну — бистиң улустуң чогаадыкчы гениязының кайгамчык улуг чедиишкини, коммунизм түргүзүкчулары—совет кижилериниң хостуг болгаш сорук кирген күш-ажылының түңнели болур-дур. Эрткен шагда орус болгаш делегей эртеминиң база техниказының шылгараңгай төлээлекчилериниң чүгле бодап чорааны, бистиң улустуң гениалдыг оглу Константин Эдуардович Циолковскийниң бодунуң амыдыралын аңаа холбаштырган чүүлү бөгүн херек кырында бар барымдаа болу берип, бистиң маадырлыг хүннеривистиң боттуг чүүлү апарган-дыр. Ол болза делегейниң эртеминиң болгаш культуразының эртинезинге совет улустуң өндүр улуг шылгараңгай салыышкыны болур. Совет Эвилелиниң ол үнелеп четпес алдар-хавыяазын кижи төрелгетен улуу-биле четтирип хүлээп алыр. Совет кижиниң октаргай делгеминче маадырлыг ужудуушкуну-биле черниң төөгүзүнде чаа үе-чада ажыттынган. Кижи төрелгеттениң чүс-чүс чылдардагы бодап чораан чүүлү боттанган.

Делегейге бир дугаар черниң совет кылымал спутнигин салып үндүргениндан бээр октаргай делгеминче кижиниң бо чедиишкинниг ужудуушкунунга чедир дөрттен эвээш чыл эрткен.

Совет эртемденнер, инженерлер, техниктер, ажылчыннар боттарының кызымак болгаш эрес маадырлыг ажылы-биле делегейниң ханы делгеминче кижиниң гениязынга орукту ажыткан. Ынчангаш олар ону оран делегейге тайбыңның херээ дээш, бүгү улустарның аас-кежиниң херээ дээш кылганнар. Октаргай делгеминче кижиниң баштайгы ужудуушкуну болза улам ыңайгы депшилгениң болгаш бүгү делегейге тайбыңның херээниң талазы-биле бүгү совет кижилериң чаа сорук кириишкининиң болгаш чүткүлүнүң үндезини болур.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бистиң алдарлыг коммунистиг партиявыстын, Совет чазактың, Совет Эвилелиниң бүгү улустарының мурнундан угаан бодалдың болгаш күш-ажылдың бо өндүр улуг тиилелгези-биле холбаштыр делегейде бир-ле дугаар октаргай делгеминче кижиниң ужудуушкунун боттандырарынга чедиишкиннии-биле киришкен бүгү эртемденнерге, конструкторларга, техниктерге, ажылчыннарга, бүгү коллективтерге болгаш организацияларга изиг байырны чедирип тур.

Кайгамчык улуг маадырлыг чорукту кылган —октаргай делгеминче баштайгы ужудуушкунбиле холбаштыр бистиң эргим эживис Юрий Алексеевич Гагарин Силерге чүректиң ханызындан байырны чедирип, амыр мендиңерни айтырып тур бис.

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының улуг баштыңчызы болгаш башкызы Владимир Ильич Ленин баштаан коммунистиңнің партиязы 1917 чылдың октябрьда медерелдиг төөгү чогаадылгазынче көдүрүп үндүрген бистиң хостуг, мергежилдиг болгаш күш-ажылга ынакшылдыг үлүзүвүс амгы үеде бүгү делегейге чаа, социалистиг түргүзүгнүң кайгамчык улуг артык күштүүн ниитилелдиң амыдыралының бүгү-ле адырларында көргүзүп турар. Кижиниң октаргай делгеминче ужудуушкуну—коммунизмни калбаа-биле түргүзарының кайгамчык улуг программазын боттандырарының, Коммунистиг партияның болгаш Никита Сергеевич Хрущев баштаан ооң ленинчи Төп Комитединиң база Совет чазактың эртемниң, техниканың, культураның үзүктел чок хөгжүлдезиниң дугайында, совет улустуң чаагай чорууның дугайында могаг чок сагыш салыышкынының түңнели болур-дур.

Октаргайның чагырыкчылары—совет эртемденнерге, конструкторларга, инженерлерге, техниктерге болгаш ажылчыннарга алдар!

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле кижи төрелгетениң чырыткылыг келир үези—коммунизмче орук айтып турар бистиң улуска —чогаадыкчы улуска, тиилекчи улуска алдар!

Совет улустуң бүгү тиилелгелериниң улуг сорук киирикчизи болгаш организакчызы—Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязы делгерезин!

Коммунизм делгерезин!

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ. ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ. ССР ЭВИЛЕЛИНИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

Баштайгы ужудукчу-космонавт Юрий Гагарин

Төөгүде эң баштайгы ужудукчу-космонавт майор Юрий Гагарин бир ай бурунгаар 27 харлаан.

Смоленск областың Гжатск районга (Россия Федерациязы) 1934 чылдың март 9-та колхозчу кижиниң өг-бүлезинге ол төрүттүнген.

1941 чылда ортумак школага өөренип кирген, ынчалзажок ооң өөредилгезин гитлержилериң халдаашкыны үскен.

Делегейниң ийиги дайыны доозулган соолүнде Гагаринниң өг-бүлези Гжатск хоорайга көжүп келген. Ортумак школага өөренирин Юрий аңаа уламчылаан. Москва чоогунда Люберцы хоорайда ус-дарган училищезин демир шуткуп кудар тускай эртемниг болуп, ол 1951 чылда кончуг эки өөренип дооскан, ол-ла чылын ажылчын аныяктар школазын база доозуп алган.

Ооң соонда Юрий Гагарин Волга кыдыында Саратов хоорайга индустрия техникумунга өөренип турган. 1955 чылда техникумну ол кончуг эки өөредилгелиг дооскан.

Ужар-түүлге баштайгы базымны ол техникумнуң студентизи тургаш, эгелей берген. Саратовтуң аэроклубунга өөренип турган. Аэроклубтуң курузун 1955 чылда дооскан соолүнде Оренбург хоорайда ужар-түүл училищезинге өөренген. Ол училищени 1957 чылда Гагарин бирги разрядтыг өөренип дооскаш, совет ужар-түүлге ужудукчулай берген.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээлениге Юрий Гагарин эрткен чылын кирген.

Ол кадайлыг. Ооң кадайы Валентина Гагарина 26 харлыг, Оренбург хоорайга медицина училищезин дооскан. Оларның уруу Елена ийи харлыг. Ийиги уруу Галя—бир айлыг.

Гагаринниң адазы 59 харлыг, чазаныкчылап ажылдап турар. Юрий Гагаринниң аразы Анна 1903 чылда төрүттүнген, өг-бүлезинде бажың зөзи.

(СЭТА).

Гагаринниң төрээн черинде

Хоочун орус хоорай Гжатск ам чуртта эң сураглыг чер апарган. Апрель 12-де олче солуннарның, радионуң корреспондентилери, албан черлериниң төлээлекчилери баштайгы совет космонавт Юрий Алексеевич Гагаринниң намдарын тодаргай билип алыксааш, олче телефоннап турганнар.

СЭКП-ниң Гжатск райкомунуң секретары Н. Федоренко телефонда. Хүниүн болуушкунунуң дугайында ол хайныгыышкын-биле чугаалаан.

— Совет кижи октаргайже орукту ажытканынга дыка чоргаарланып, баштайгы космонавт бистиң хоорайның кижизи болганынга чоргаарланып турар бис. Ол дугайын бөгүн хоорайның фабрикаларында болгаш албан черлеринде чугаалажып турар. Төөгүлүг болуушкунга холбаштырган митингилер Гжатскиниң бүдүрүлгелеринге болгулаан. Бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң удуртукчулары, партия, профэвилел ажылдакчылары, мурнакчы бүдүрүлгечилер митингилерге чугааларынга эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннериниң дугайын, бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың мерген тайбың политиказының дугайын магадап чугаалап турганнар.

Гжатскиде Гагаринниң угбазы, ийи акы-дуңмалары ажылдап турар.

СЭТА-ның корреспондентизинге Гжатскиде эмнелге сестразында ажылдап турар Зоя Алексеевна Гагаринаның чугаалааны:

— Юрий бичиизинде-ле самолёткa ынак турган. Планерлерни болгаш агаар корабльдериниң янзы-бүрү майык хевирлерин ол кылып, ужудукчу болур күзелдиг турган. Ынчангаш ооң күзели боттанган. Ол эки өөренир турган.

Зоя Алексеевнадан бис мындыг айтырыгны салдывыс:

— Юрий баштайгы космонавт болу берген деп медээни канчаар уткудуңар?

— Бис ону билбээн бис. Чүве чугаалаксавас, хөөрем эвес кижи болгай. Чүнү кылып турарын айтырарга эктин кыскаш, чүнү кылыр боор, ужудуп-ла турар бис, ол-ла дээр кижи-ле болгай—деп Зоя Алексеевна харыылады.

Гагаринниң өг-бүлези бистин чуртувустуң октаргайже орукту ажытканынга чоргаарланып турарлар.

(СЭТА).

Баштайгы космонавт Ю. А. ГАГАРИН биле Н. С. ХРУЩЕВТУҢ беседазы

Сочинин районунда туруп турар СЭКП ТК-ның Бирги секретары болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев апрельдиң 12-де «Восток» деп корабль-спутниктиң белеткелин болгаш ону салып үндүргенин, делегейде бирги космонавт, совет хамаатызы ужудукчу коммунист Ю. А. Гагаринниң—октаргайны шиңгәәдиң алырының пионериниң ужудуушкунун кошкаш дивес кичәәнгей-биле хайгаарап турган.

Октаргайже баштайгы ужудуушкуннуң эки доозулганының болгаш айыткан районунга Ю. А. Гагаринниң кәәп хонупканының дугайында дыңнадыгның соонда удатпаанда эш Н. С. Хрущевтуң болгаш баштайгы космонавт Ю. А. Гагаринниң аразынга телефон-биле чугаалажыышкын болган. Ол Москва шагы-биле 13 шакта болган. Ю. А. Гагарин Силер-биле чугаалажыр деп тур дәәрзин Н. С. Хрущевка дыңнаткан.

— Эш Гагарин-биле улуг күзелдиг чугаалажыр мен—деп Н. С. Хрущев чугаалаан.

Телефоннуң тудазын ап алгаш, Никита Сергеевичиниң чугаалааны:

— Силерни өөрүшкүлүг дыңнаар-дыр мен, эргим Юрий Алексеевич.

Ю. А. Гагарин: — Октаргайже делегейде баштайгы ужудуушкуннуң чедиишкиннiг доозулганынга холбаштыр Силерниң меңээ байыр чедирип турар байырлыг телеграммаларны чап-чаа алдым. Байыр чедиргениңер дәәш Силерге чүректиң ханызындан четтирдим, Никита Сергеевич. Октаргайже баштайгы ужудуушкуннуң чедиишкиннiг доозулганын Силерге илеткәәр аас-кежиктиг бооп тур мен.

Н. С. Хрущев: — Силерге чүректиң ханызындан байыр чедирип, амыр-мендиңерни айтырып тур мен, эргим Юрий Алексеевич! Октаргайже делегейде бир дугаар ужудуушкунну кылган силер. Эрес-маадырлыг чоруунар-биле Силер бистиң Төрээн чуртувусту алдаржыдып, ындыг харыысалгалыг онаалганы күүседиринге дидим болгаш маадырлыг чоруунарны илередип, эрес-маадырлыг чоруунар-биле бодунарны өлүм чок кижи болдурган силер, чүге дәәрге Силер кижилерден бир дугаарда октаргайже ужудуп кирген силер.

Ужудуушкун өйүнде кандыг чордунар, чугаалап көрүнерем, Юрий Алексеевич. Октаргайже ол баштайгы ужудуушкун кандыг болуп эрти?

Ю. А. Гагарин:—Мен эки чордум. Ужудуушкун кончуг чедиишкиннiг эрткен, октаргай кораблиниң бүгү аппаратуразы ылавылалдыг ажылдап турган. Ужудуушкун өйүнде улуг бедиктен Черни көрүп чордум. Далайлар, даглар, улуг хоорайлар, хемнер, аргалар көстүр болду.

Н. С. Хрущев: — Силерни эки чораан деп чугаалап болур ышкажыл?

Ю. А. Гагарин: — Шын чугааладыңар, Никита Сергеевич. Октаргай кораблинге эки, бажыңымга чүве дег чордум. Ужудуушкуннуң чедиишкиннiг доозулганы дәәш чүректиң ханызындан байыр чедирип, амыр-мендимни айтырганыңар дәәш Силерге база катап четтирдим.

Н. С. Хрущев:— Силерниң үнүңерни дыңнап, байыр чедирип турарымга өөрүп тур мен. Силер-биле Москвага өөрүшкүлүг ужуражыр мен. Силер-биле кады, бистиң бүгү улузувус-биле кады октаргайны шиңгәәдип алырында бо улуг маадырлыг чорукту өөрүшкүлүү-биле байырлап эрттирер бис. Бистиң чуртувустуң кандыг аргалыын, бистиң улуг чонувус, бистиң совет эртемивис чүнү кылып шыдаарын бүгү делегей көрүп тур.

Ю. А. Гагарин: — Бүгү чурттар бисти чедерин шенезиннер!

Н. С. Хрущев: — Шын-дыр! Силерниң үнүнер сергек болгаш бүзүреддиг дыңналып турарынга, Силерниң хөөнүңериң кайгамчык экизинге өөрүп тур мен! Шын чугааладыңар, — октаргайже орукту ажыткан, делегейде бирги космонавтыны ужудуп чоруткан бистиң чуртувусту капиталистиг чурттар чедерин шенезиннер, харын. Бо өндүр улуг тиилелгеге бис шуптувус чоргаарланып турар бис.

Анастас Иванович Микоян мында туруп тур, ол Силерге чүректиң ханызындан байыр чедирип, амыр-мендиңерни айтырып тур.

Ю. А. Гагарин:— Анастас Ивановичиге мээң четтиргенимни болгаш эң эки күзелимни дамчыдып берип көрүңер.

Н. С. Хрущев: — Юрий Алексеевич, кадайыңар, уруг-дарыыңар бар бе? Чугаалап көрүңерем.

Ю. А. Гагарин: — Кадайым Валентина Ивановна-даа, ийи уругларым — Лена биле Галя-даа бар ийин.

Н. С. Хрущев: — Октаргайже ужудуп чоруурларны кадайыңар билип турган бе?

Ю. А. Гагарин: — Ийе, билип турган, Никита Сергеевич.

Н. С. Хрущев: — Силерниң кадайыңарга болгаш уругларыңарга мээң чүректиң ханызындан байырымны дамчыдып көрүңер. Силерниң уругларыңар өзүп, бистиң Совет Төрээн чуртувустуң алдары дәәш улуг маадырлыг чорукту кылган боттарының адазынга чоргаарланып чорзуннар.

Ю. А. Гагарин: — Четтирдим, Никита Сергеевич. Силерниң ол чедирген байырыңарны дамчыдып бээр мен, ынчангаш Силерниң чүректиң ханызындан сестеринерни кезәәде утпас мен.

Н. С. Хрущев: — Силерниң төрелдериңер, аваңар болгаш ачаңар бар бе, ам олар кайда, чүнү кылып турарларыл?

Ю. А. Гагарин: — Ачам биле авам дириг бар, олар Смоленск областа чурттап турарлар.

Н. С. Хрущев: — Силерниң ачаңарга болгаш аваңарга мээң чүректиң ханызындан байырымны чедирип көрүңер. Ындыг улуг маадырлыг чорукту кылган бодунуң оглунга олар чоргаарланыр эргелиглер.

Ю. А. Гагарин: — Улуг четтирдим, Никита Сергеевич. Силерниң сестеринерни ачам биле авамга дамчыдып бээр мен. Олар өөрүп, Силерге, бистиң партияга болгаш Совет чазакка ханы четтиргенин илередирлер.

Н. С. Хрущев: — Чүгле Силерниң төрелдериңер эвес, харын база бистиң бүгү Төрээн чуртувус Силерниң улуг маадырлыг чоруунарга чоргаарланып турар, Юрий Алексеевич. Чүс-чүс чылдарда чурттаар маадырлыг чорукту кылган силер.

Октаргайже баштайгы ужудуушкунну чедиишкиннiг доосканыңар дәәш Силерге база катап бүгү сеткилимден байырны чедирип тур мен. Москвага дүрген ужурашкыжевиске чедир байырлыг. Эки чаагай болурунарны күзедим.

Ю. А. Гагарин: — Четтирдим, Никита Сергеевич. Меңээ көргүскен улуг идегели дәәш, Силерге, төрээн Коммунистиг партиявыска, Совет чазакка база катап четтирдим, ынчангаш моон соңгаар-даа совет Төрээн чуртуң кандыг-даа даалгазын күүседиринге белен мен дәәрзин бүзүреттим. Ужурашкыжевиске чедир байырлыг, эргим Никита Сергеевич!

Ю. ГАГАРИН—БИСТИҢ ЧОРГААРАЛЫВЫС

ТУРАН. (Телефон-биле). Ажаал турар бызааларымны чемгерип кааш, бажыңымга кирип келгеним соонда үр-даа болбаанда, кижиниң кызыгаар чок өөрүшкүзүн хайындырып кәәр өөрүнүг медээни радиодан өг-бүлем ишти-биле шупту дыңнадывыс. Совет майор Юрий Алексеевич Гагаринниң башкарып чорууру «Восток» деп октаргай кораблиниң октаргай делгеминче ужуп үнгеш, совет черде амыр-менди хонуп алганын дыңнааш, сагыш-сеткилим чырып, өөрүннүм дөңнәәр чүве тыппас-тыр мен. «Октаргай делгеминче орукту бир дугаарында совет кижи ажытты!»—деп бодап кәәрге, бөдүүн колхозчу кижиниң сеткилинге дыка магалыг, чаагай-дыр. Бодумнуң улуг Төрээн чурттум, Коммунистиг партиям, совет улузум дәәш чоргаарланмышаан, делегейге шак ындыг шылгараңгай чедишкиннерни моон соңгаар-даа бистиң улузувус чедип алырынга ханызы-биле бүзүревишаан, аңаа бодумнуң бичии-даа бол салыышкынымны киирер дәәш, могагшылаг чок ажылдаайн деп иштимде таңырагланып ордум.

Мээң ажаал турар бызааларым байдалы эки. Оларны менди дорук-турбушаан, дүн-хүнде немелде дөңзизин улам улгаттырып тургаш, Төрээн чуртуммның улуг-чаагай тиилелгелеринге дузалаар мен.

Д. Р. ЗАВЬЯЛОВА,
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады.

* * *

Совет өртем-техниканың делегейде эң-не бедик деңнелдиин бүзүреп көргеш бүгү чурттарның ажылчы чоннары октаргай делгеминче эң-не баштай совет кижиниң ужуп үнерин күзеп турганнар. Ол күзел ам боттанган, бистиң эрес, дидим маадырыыс, майор Ю. А. Гагарин октаргайны дескиндир чедиишкиннiг ужуткаш, менди-чаагай дедир зөп чаныш келгенинге, бүгү совет кижилер ышкаш, улуу-биле өөрүп байырлаанымны илеретти.

Ада-чуртувустуң бо улуг чайыннанчак тиилелгези делегейге тайбыңның херээн быжыглаарынга база аажок улуг ужур-дузалыг, тайбынга ынакшылдыг болгаш депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен Совет Эвилелиниң чедиишкиннеринге чоргаарланып турар. Ынчангаш өске планеталарга совет кижилериң аянчорук кылып чедериниң аргаларын ам-даа хандыр илередип, октаргайны шинчилээринге улам-на улуг чедиишкиннiг болуруң бистиң совет эртемденнеривиске күзеп каары өөрүнчүг-дүр.

Д. ДАНЗЫН-ООЛ.
Коммунист, пенсионер.

* * *

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Октаргай делгеминче «Восток» деп октаргай корабли-биле майор Юрий Алексеевич Гагаринниң ужудуп үнгеш, шинчилелдиң программазын доосказ, черде чедиишкиннiг кәәп хонганын дыңнааш, совет кижилериниң, бистиң эртем-техникавыстың чедиишкиннерин кижи магадап ханмас-тыр.

Бирги кылымал спутникти салып үндүрүп турда-ла октаргайже бир дугаарында совет кижи ужудуп үнер деп бүгү улустарның идегели болгаш бадыткалы кайгамчыктыыбиле бадыткаттынганынга кижи өөрүп ханмас-тыр.

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң, социалистиг түргүзүгнүң күүзүнүң маргыш чок илерээшкини ол.

А. БЫШТАК-ООЛ.

* * *

Совет улустуң алдарлыг оглу Юрий Алексеевич Гагарин апрель 12-де «Восток» деп космиктиг корабль-спутникке олуруп алгаш, октаргай делгеминге маадырлыг ужудуп четкеш, чедиишкиннiг эзп келген дугайында дыңнадыгны хөй миллион совет чонум-биле бир дөмей кайгамчык улуг өөрүшкүлүг уткудум. Октаргай делгеминче ужудуушкунну бир-ле дугаарында совет кижи боттандырган төөгүлүг болуушкун-биле холбаштыр совет эртемденнерге, техниктерге, ажылчын аңгыга чүрээмниң ханызындан изиг байырымны чедириш тур мен.

Маадырлыг совет улустуң бүгү тиилелгелериниң организакчызы болгаш сорук киирикчизи — төрээн Коммунистиг партиявыска алдар!

К. СОЛДАТ-ООЛ,
Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң кежигүнү.

* * *

ТООРА-ХЕМ. (Телефон-биле). Тожу районнуң ажылчы чоннары Совет Эвилелиниң телеграф агентилелиниң кайгамчык өөрүнчүг медээзин дыка сонуургап дыңнаан дугайың СЭКП райкомунуң бирги секретары эш Тембрек «Шынның» редакциязынга дыңнаткан.

— Кижи төрелгеттениң депшилгезинде чаа үе ажыттынган-дыр! Кайгамчык-ла-дыр! Делегейде бирги космонавт бистиң Төрээн чуртувустуң хамаатызы, майор Юрий Гагарин болган! Улуг өөрүшкүнүң ындыг сөстери кижилиг бирги совет корабль-спутниктиң Черни чедиишкиннiг өргүп чоруп турарының дугайында баштайгы медээлер үезинде бо-ла дыңналыр турган. Каяа-даа көөрге, кижилериң арыннарында өөрүшкү. Радиону минута санында хайгаарап, Юрий Гагаринниң Черже аас-кежиктиг, менди чаагай зөп келирин четтикпейн манап турдувус. Бистиң районувустуң ажылчы чоннарының сөзү чаңгыс: Эш Гагарин, бирги космонавт сеңээ байыр чедирдивис! Совет космонавтыга алдар!—деп, ол чугаалаан.

Дараазында чугаалажыышкынга эш Тембректиң медээлээни болза:

— Совет космонавт Черде менди чаагай зөп келген деп дыңнадывыс. Бистиң дылывыс бай-ла болгай, ол хирезинде-ле мындыг кайгамчык өөрүшкүүнү илередир сөстерни тывары берге чүве-дир! Чон Төрээн чуртуңга, Коммунистиг партиязынга, Совет чазаанга бо төөгүлүг болуушкун дәәш, аас-кежиктиг совет амыдырал дәәш кызыгаар чок өөрүшкүзүн илередип тур.

Чүрээм сөглеп келди

Октаргайже эң-не баштай
Оруувусту ажыткаштың
Төрээн чуртун алдаржыткан
Төлептиглер эрес оглун
Адыш часкап, уткужуп аар
Аксым-кежии таварышты.

Хамык улус магадаткан
Кайгамчыктыг совет оолга
Каш-даа дапкыр маадыр атты
Хары угда тывыссын деп
Чүүден артык күзелимни
Чүрээм боду сөглеп келди.

Оранларны Октябрьда
Оттурупкан «Аврора» дег
Улустарны апрельде
Ураалаткан Гагаринге —
Маадырларның маадырынга
Мактал болгаш мөңге алдар!

Каш чүс чылдар халашса-даа
Гагарин деп аддарга-ла
Октаргайже ужудуг деп
Ол-бо дылга билир апаар.

Юпитерге, Венерага
Юрий аттыг черлер тыптыр.
Бөгүнгүге дүүн хүндүс
Бүзүрээним ышкаш болур.

Б. ХӨВЕҢМЕЙ.

Октаргай делгеминче кижиниң делегейде эң баштайгы ужудуушкунунуң дугайында СЭТА-ның дыңнадыын Кызылдың № 2 школазының өөреникчилериниң радиодан өөрүшкүлүг дыңнап турары.
Фото С. Феоктистовтуу.

СЭКП обкомунуң бюрозунда

Бии-Хем районнуң колхозтарының болгаш „Өөк“ совхозунуң часкы тарылгага белеткелиниң дугайында

СЭКП обкомунуң бюрозу СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң секретары эш Градобоевтиң часкы тарылганы чорударына колхозтарның болгаш совхозтуң белеткелиниң дугайында илеткелин дыңнааш, хыналда материалдарын чугаалажып көрген болгаш СЭКП-ниң Бии-Хем райкому, райкүүском болза СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин багай күүседип, эргижирээн аргаларбиле ажылдап турар деп демдеглээн. Ооң түннелинде кукуруза, чиңир свёклазы, бобы культуралары болгаш кырлыг-кара дээн ышкаш үнелиг культураларның тарылга шөлдерин калбартыры-биле чергелештир тарылга шөлдериниң хемчээлинде суланы мал чеминге хереглээри-биле тарыырының ниити шөлү ам-даа хөй болуп турар.

Ооң-биле кады районга кызыл-тастың шөлүн 1961 чылда 5131 гага, азы 32 хуу кызырарын көрген чорук тарылга шөлдериниң тургузуунуң шын болгаш экономика талазыбиле ажыктыг болурунга таарышпайн турар.

Кедээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттерин алыры дээш демиселче кедээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилерин партия райкому база райкүүском сула мобилизастап турар.

Күрүне комиссиязындан хынап көөрге, колхозтар шуптузу болгаш «Өөк» совхоз часкы тарылганы чорударына белен эвес болган. Районда 54 тракторларны септевээн, септеттинген тракторларда дыка хөй четпестер илерээн. Өске кожуг чепсектерин багай белеткээн, а ажыл-агыйлар кукуруза олуртур машиналарның септелгезиниче херек кырында эгелеп кирбээн.

«Өөк» совхозтуң удуртукчулары часкы тарылгага белеткелдерге харыысалга чок чорукту кылганнар. Аңаа 114 трактористер херек болза ам үүгле 64 (комбайнерлерни болгаш механизация училищезиниң курсантыларын ажыглаары-биле кады алырга) кижи бар. Совхозта чамдык культураларның үрезиннери четпес. Колхозтарда болгаш совхозта бар үрезиннерниң хөй нуруузун чогуур хемчээлинге чедир арыглаваан болгаш үнүүчел шынары дыка куду.

Часкы тарылгага үрезиннер белеткелиниң байдалы мындыг багай турда-ла партия райкому, партияның эге организациялары, ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери үрезиннерни чажар шынарынга чедирер болгаш сорттуг база кондициялыг үрезиннерге солуурунуң талазы-биле ажылдарны сөөлгү үеге чедир өзулуг организастаавын, үрезиннерни агаар-биле чылыдарын чорутпайн турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның шөлдеринче, хамыктың мурнунда хөөп олуртур культуралар шөлүнче органиктиг чемишчидилгелерни сөөртүп төгер талазы-биле ажылдарны организастаарын партия райкому болгаш райкүүском эң харыысалга чок көрген. Бүгү районга апрель 1-ге чедир үүгле 3600 иринди-өдекти шөлдерже сөөрткен, ол дээрге хөөп олуртур культураларның гектар бүрүзүнге 2 тонна онаажыр-дыр, а хүлээлге болза 15—20 тонна болгай.

СТС-че, колхозтарже болгаш совхозче кывар, чаар материалдарны сөөртүп чедиреринің талазы-биле ажылдар ук районда тергиин багай чоруп турар.

Бүгү колхозтарда болгаш совхозта часкы тарылганы эрттиреринің ажыл планнары чок, бүдүрүлге онаалгаларын бригадаларга чедирбээн, тарылга эзлчештирилгезиниң шөл бүрүзүнге агропаспортту турбузарының талазы-биле ажылдар эгелевээн.

Районда 12 трактор бригадаларының чүгле чаңгызы («Кызыл тараачын» колхозта) чер ажылының бедик культуразының бригадазы деп ат дээш чарышта киржип турар.

Партияның эге организацияларында болгаш СЭКП райкомунда часкы тарылга үезинде партийжи-политиктиг ажылдарның планы чок. Часкы тарылгада ажылдап турар механизаторларның амыдырал байдалының айтырыгларынче эвээш кичээнгей салдынып турар. Хову турлаглары септеттинмээн, поварларны тускайлаваан, ниитиниң чемненилгезинге ажыглаар продуктуларны белеткеввээн.

Часкы тарылганы чорударына Бии-Хем болгаш өске-даа чамдык районнарның колхозтарының база совхозтарының белеткелиниң мындыг четпес байдалдыг чоруу болза СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин болгаш эш Н. С. Хрущевтуң айтышыкыннарын өзугаар боттарының ажылдарын эде турбузар талазы-биле районнарның удуртур органнарының шүшпен ажылдап турарының болгаш шуутла звеноларга, бригадаларга, ажылагый черлеринге барып кижилер-биле организакчы ажылдарны хандырбаанының түннели болган деп СЭКП обкомунуң бюрозу санап турар.

СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң секретары эш Градобоевти болгаш райкүүском даргазы эш Байыр-ооду СЭКП обкомунуң бюрозу шыңгыы сагындырган болгаш колхозтарның база совхозтуң часкы тарылгага белеткелинде четпестерни чоокку 5—6 хонуктар иштинде узуткаарын, часкы хову ажылдарын эң дээре агротехниктиг хуусаада бедик шынарлыг эрттирерин СЭКП райкомунга болгаш райкүүскомга даандырган.

СЭКП райкомнарынга болгаш райкүүскомнарга, кедээ ажыл-агыйның область эргелелинге партия обкомунуң даандырганы болза:

а) часкы тарылганы чорударының болгаш тарылгаларны ажаларының талазы-биле сүмелерни чер-черниң тодаргай байдалдарына таарыштыр хажык чокка сагыырын кедээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң күштери-биле организастап, звено, бригада, колхоз болгаш совхоз бүрүзүнүң ону шыңгыы күүсеткен турарын хандырар;

б) бо чылын области тургустунган агаар-бойдустуң таарымчалыг байдалдарын, хөрзүнде дыка хөй хемчээлдиг өл-шыктың барын өөренип көргеш, бедик дүжүттү алыр соруулга-биле чажылганың нормазын бедидери эргежок чугула. Эки болбаазыраттынган хөрзүнге тараа культураларын кызаа одуруглай болгаш ханакарактай чаштырарын калбаа-биле ажыглап турган, тараан черни ыяавила доора кежир чорударынче онза кичээнгейни угландырар. Бобы культураларны олуртурда үүгле үрезин алыр соруулга-биле эң эки участоктарга олуртур. Кукурузаны, чиңге-тарааны, кырлыг-караны болгаш өске-даа орайтадыр тарыыр культураларны өстүрер шөлдернің бок үнүштерин узуткаар төлээде, эргежок чугула болбаазырадыышкыннарны кылыры чугула;

в) тарылга эзлчештирилгезиниң шөл бүрүзүнүң агропаспортун бүгүле колхозтарга болгаш совхозтарга организастааш, оларның күүселдезин шыңгыы хайгааараар.

Колхоз болгаш совхоз бүрүзүн хереглеп турар үрезиннер-биле долдур хандырарын, бүгү-ле үрезиннерни чажар шынарынга чедиреринің, сорттуг эвес болгаш чажар шынарынга четпээн үрезиннерни сорттуг үрезиннерге орнаарының ажылдарын доозарын, шынар чок болгаш хораннаттынмаан үрезиннерни чажар чаңгыс-даа таварылганы болдурбазын СЭКП райкомнарының болгаш райкүүскомнарның хүлээлгези кылдыр санаар. Чондан болгаш садыг организацияларындан картофель үрезинин гектар бүрүзүнге 20—25 центнерден эвээш эвести олуртур кылдыр садып алыр. 1962 чылда тарылга шөлдериниң тургузуунга таарыштыр ажыглаарын барымдаалап турган, тускайлаттынган үрезин бригадаларынга болгаш звеноларынга эң дээре райончуткан үрезиннерни өстүрерин организастаар.

Тракторларның, хөрзүн болбаазырадыр болгаш үрезин чаштырар машиналарның септелгезин чоокку хүннерде шуут доозар, машина-трактор парыгының септеттингениниң шынарын база часкы хову ажылдарына колхозтарның, совхозтарның белинин база катап хынап көөр.

Часкы тарылганы чорударына эргежок чугула хемчээлдиг кывар болгаш чаар материалдарны колхозтарже, совхозтарже сөөртүп чедирерин хандырар.

Колхозтарны болгаш совхозтарны тракторист кадрлар-биле чедиштир хандырарының немелде хемчеглерин алыр.

Часкы хову ажылдарының үезинде механизаторларга, колхозчуларга болгаш совхозтар ажылчыннарына эргежок чугула культура-амыдырал-дың байдалдарын тургузар.

Гектар саныңдан-на бо чылын кукурузаның 300 центнер ногаан массазын болгаш свёкланың 150—200 центнер дүжүдүн хандырар чугула хемчеглерни СЭКП райкомнары болгаш райкүүскомнар, партияның эге организациялары, колхозтарның база совхозтарның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглерд алыр ужурлуг. Эң дээре чер участоктарын кукуруза болгаш чигир свёклазын өстүреринге тускайлаар, эргежок чугула хемчээлдиг органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни төгер, хөрзүнүү чогуур үезинде, эки белеткээр.

Эң мергежилдиг трактористер болгаш дуржулгалыг колхозчулар, совхозтар ажылчыннары-биле звеноларны четчеләәш, оларны мурнакчы аргаларга өөредирин организастаар. Кукурузаны чаштырарда уя бүрүзүнге үрезиннерни олуртур нормазын шыңгыы сагып турган, чугле дөрбелчин-уяланчак арга-биле бедик шынарлыг үрезиннерни ажыглап турган кылыр.

Кукурузаны олуртурунуң шынарын шыңгыы хынаар болгаш ажылды үрей кылыр чорук-биле шыңгыы демисежир.

СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин болгаш кедээ ажыл-агый мурнакчыларының зоналар аайы-биле чөвүлел хуралдарынга эш Н. С. Хрущевтуң кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле айтышыкыннарын чедиишкинниг күүседиринче бүгү күштү салыр болгаш кедээ ажыл-агыйның бүгү культураларының бедик дүжүдун алыр дээш социалистиг чарышты калбартыр херек.

ПАРТИЯНЫҢ СЪЕЗДИЗИНГЕ

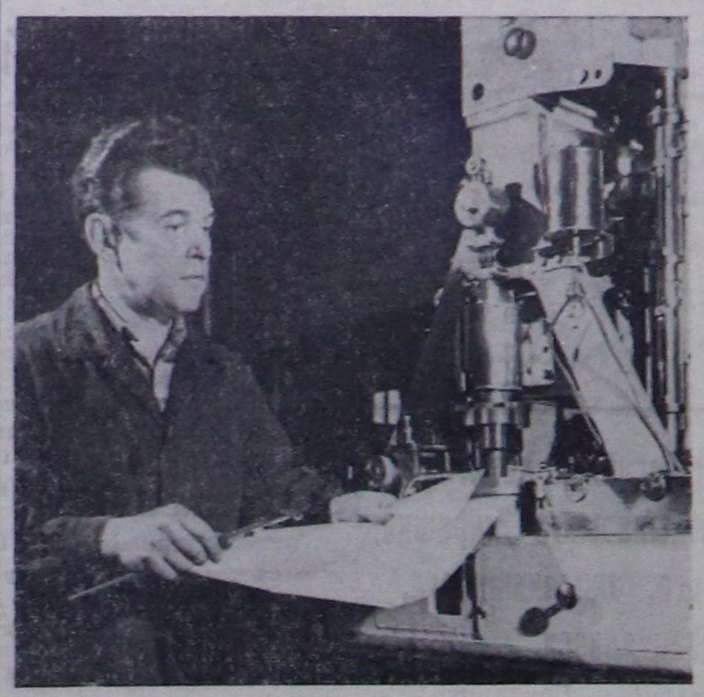

Слесарь-чаартыкчы Н. ф. Зиновьев

ЛЕНИНГРАД. Ленинградтың улус ажыл-агый чөвүлелиниң аъшчем үүлетпүр эргелелиниң аъш-чем бараанныың конструктор бюрозунуң слесары Н. Ф. Зиновьев бүдүрүлгени сайзыраңгайжыдарының чаа аргаларын кызымаа-биле дилеп, тып турар. Н. Ф. Зиновьевтиң чогаатканы болгаш аъшчем бараанныың савалаарынга хол-биле кылыр ажылды солаан автоматтарын Москванын, Ленинградтың, Риганың, Одессаның болгаш өске-даа хоорайларның бүдүрүлгелеринде тургускан.

Слесарь-чаартыкчы 14 чогаадылгаларны болгаш 130 рационализаторжу саналдарны нептередип киргген. Оларны бүдүрүлгеге нептереткенинден алыр камналга—өртектерниң чаа хемчээлибиле — 700 муң рубль чыгам болган.

Н. Ф. Зиновьев—Чогаадыкчыларның болгаш рационализаторларның Бүгү-эвилел ниитилелиниң область чөвүлелиниң кежигүнү. Ол ам СЭКП-ниң XXII съездизинге алдарлыг белеткеннип турар.

ЧУРУКТА: Н. Ф. Зиновьев шил аксын дуглаарынга хереглеттинер үүлдү белеткээр кылдыр бодунуң чогааткан автомадын таарыштырып тур.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КОЛХОЗТАР АРАЗЫНЫҢ ЧЕМГЕРИЛГЕ ФЕРМАЛАРЫ

ДНЕПРОПЕТРОВСК. (СЭТА). Днепропетровск областың район бүрүзүнде амгы үеде тудуп турар колхозтар аразының фермалары чыл дургузунда 40 муң хаваннарны өстүрер сорулгалыг. Ол фермаларның ниити бүдүрүкчүлүү 900.000 баш хаван болур болгаш чоорту чылдала 1 миллион ажыг хаваннарны азыраар апаар. Ол фермаларны колхозтар аразының тудуг организацияларының болгаш шефчилерниң—үлетпүр бүдүрүлгелериниң дузазы-биле тудуп турар.

Хаван эдин бүдүрер ол улуг фабрикаларга кол-кол ажылдарны механизастаар болгаш бүдүрген продукциянын бот-үнези колхозтуундан дыка чиик болур. Тудугга үнген чарыгдалдар ийи-үш чылдар иштинде төлеттине бээр.

Бир бөлгүмнүң ажыл-херектери

Областың иштики херектер эргелелиниң бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмү элээн каш чылдарда ажылдап келген. Ооң киржикчилери Кызыл хоорайга болгаш районнарга концерт көргүзүп, боттывынгыр уран чүүл көрүлделеринге хөй удаа киржип турган.

Ам үеде бөлгүмде 18 кижи доктаамал киржип турар. Оон аңгыда хөйнүң ырынга күзелдиг киржип турар эштер база бар. Бо чылын бөлгүмнүң киржикчилери Кызыл хоорайның агитпунктуларынга болгаш чоокта чаа Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» кедээ ажыл-агый артелиниң төвүнге концерт көргүскен.

Концерттың программазы байлак болгаш күүселдези солун эрткен. Байыр, Лёгкинов база Килин алышкылар (Алексей биле Иван) орус улустуң хөглүг танцызын эрестиг теп күүсеткен. Лёгкинов биле Тарасенко «Урал ындында» деп ырны эки ырлааннар. Колхозчулар концерти аажок сонуургаан.

Ам бистиң бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүвүстү композитор Р. Кенденбиль удуртуп эгелээн. Хөйден ырлаары-биле «Ленин бистин-биле» деп ырны өөреткен. Оон ынай бөлүк әрлер ырлаары-биле «Май Бирниң эртенинде» деп бодунуң чогааткан ырызын база өөреткен.

Иштики херектер эргелелиниң бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң киржикчилери В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 91 чыл болганынга холбаштыр хоорайга концерт көргүзерлер. Олар май 1-ниң бәйырлалында болгаш май төнчүзүнде база ойнаарлар.

Ш. ТҮЛҮШ,
бөлгүмнүң киржикчизи.

В. И. ЛЕНИННИҢ ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕН БЭЭР 91 ЧЫЛ БОЛУРУНГА

В. И. Ленин аттыг электростанциялар

Электри энергиязын В. И. Ленин аныяк совет күрүнеиниң экономиказын катап тургузарының болгаш ооң соонда ону дүрген хөгжүдериниң суу-ру болур ужурлуг чаа техниктиг бааза кылдыр көрген. Баштайгы ГРЭС-терни болгаш ГЭС-терни тударын В. И. Ленинниң эң идепкейлиг деткимчези-биле боттандырып турган. Ол дугайында совет энергетиканы хөгжүдериниң оруунга эге үндезин болган тураскаал кылдыр эннe сураглыг электростанциялар ам В. И. Ленинниң алдарлыг адын эдилеп турар.

Оларның бирээзи—Москва чоогунуң Шатур ГРЭС болза ГОЭЛРО-нуң планы-биле көрдүнген 30 район станцияларының эң чугулазы-дыр. Москваны болгаш чоок-кавы районнарны энергия-биле хандырар соруулгалыг ол ГРЭС-ти онза ужур-дузалыг тудуг кылдыр көрген турган. 1925 чылдың декабрьда станция ток-ту берген. Одаар үүл кылдыр торфту ажыглап турган. Ону одаарының үезинде инженер Макарьевтиң одалга аргазын ажыглаанының ачызында улуг ажыктыг үүл чедип алдынган. Даштыкы кижилер ынчан безин торф одаарының аргазын бистен өөренип алыр ужурга таваржы берген.

Шатур ГРЭС-тиң ажыттынганын чурттуң экономиктиг фронтузунга улуг болуушкун кылдыр тодаргайлавышаан, Г. М. Кржижановский мынча деп бижээн: «Сөөлгү үеде Шатур станцияга хөй-хөй комиссиялар болгаш төлээлер чоргулаан. Эртемнин болгаш техниканың талазынга сураглыг аттарлыг даштыкы кижилер-даа чоргулады. Электрижидилге талазы-биле чүгле чаа эгелеп чоруур бистерге эвес, харын-даа үлетпүр талазы-биле сайзыраңгай бүгү Барыын чүкке безин деннежир чүве чок үлегер-чижек болуп турар станция бисте барын бир үн-биле кылдынган үнелээшкиннер херечилеп турар-дыр. Совет Эвилелинге электрижидилгениң үндезин салыкчызы—бистиң гениалдыг Ильичивис бодунуң чогаадыкчы бодалынын ол боттанныышкынын көрүп шыдаваанын хараааданчыг-дыр».

Волховтуң В. И. Ленин аттыг ГЭС совет энергетиканың баштайгызы болуп турар. 1918 чылдын апрельде-ле, Улус Комиссарларының Чөвүлели Петроградты электрижидер дугайында айтырыгны көрүп турда, «Волховтуң тудуу» деп сөстерни Владимир Ильич бодунуң демдеглелдеринге онзалап айтып алган. Ол ГЭС-ти тудары каш-ла айлар болганда эгелээн. Материалдар, мергежилдиг кадрлар, аъш-чем чедишпейн турда-ла, ону туда берген. 1921 чылдың сентябрьда күш-ажыл болгаш камгалал Чөвүлели Ленинниң ат салганы доктаалды алган. Волхов тудуун биргиээлчегниң тудуунга хамаарыштырып, ооң чагыгларын бүдүрүлге программазының хемчээлинге таарыштыр кандыг-даа ээлчег чокка хандырарын бүгү эргелел черлеринге дааскан болган.

Волхов ГЭС 1926 чылдың декабрьда ажыглалга кирген. Ол хүн бүгү чуртка байырлал болу берген, үүге дээрге Октябрь революциязы-биле одунган улустуң эгээртинмес чогаадыкчы аргаларын, күчүлүг күштерин ол кайгамчык улуг тудуг бүгү делегейге көргүскен. Волховка электростанция ол үениң техниктиг чедишкиннериниң талазы-биле алырга, чер-ле чаа болуп турган болгаш Европага ындыг хевирлиг установкаларның аразынга бирги черлерниң бирээзин ээлеп турган.

Шатур болгаш Волхов тудуглары кадрлар белеткээриниң эки школазы болуп, эртемденнерниң болгаш инженерлерниң техниктиг нарын айтырыгларны болгаш сорулгаларны чедишкинниг шиитпирлеп турганы бир янзының лабораториязы-даа болуп турган. Ада-чурттуң заводтары энергетиктиг дериглери тургузарының дуржулгазын чедип алган. Ол бүгү болза чурттуң янзы-бүрү районнарынга одалга болгаш суг күжү-биле ажылдаар электростанцияларны калбак фронт-биле улам ынай тудуп кириптер арганы совет энерге-тудугжуларга берген.

Волхов ГЭС-тиң күчүзү 56 муң киловатт турган. Ынчалза-даа улам улуг күчүлүг гидроэлектростанцияның тудуу Днепрге чыл-даа эртпээнде эгелей берген. Днепрогэстиң о[illegible]тары беш-ле чыл болганда чырыткыладыр чайнап келген. Ол дээрге бүгү кижилерни магадаткан. Ооң күчүзү Волхов станциязынынынан өч катап улуг-даа, плотина база делегейде эң улуг болган. Америк консультантыларның удуртукчузу инженер Купер: «Днепрде тудугну күүседипти, ол дээрге меңээ болдунар аргажок кылдыр сагындырып турган» деп ынчан медеглээр ужурга таварышкан. Бирги беш чылдың шалыпчы тудугларының бирээзи болур Днепрниң гидроэлектростанциязынга В. И. Ленинниң адын тывыскан.

Академик А. В. Винтерниң тодаргайлаашкыны-биле алырга, Днепрге тудуг бистиң гидро-тудуувустуң университеди болган. Механизмнерни, ажылдың чаа аргаларын аңаа калбаа-биле ажыглаан. Днепрниң Европада бодунга деннежир чүвези чок турган гидроэлектростанциязы-биле совет кижилер дүрүм ёзугаар чоргаарланып турган. Фашистиг эжелекчилерге үрегдеттирген Днепрогэсти э[illegible]кыска хуусаада катап тургускан. ам ооң күчүзү 650 муң киловатт.

Орустуң улуг чаагай хеми Волганың В. И. Ленин аттыг ГЭС-зин тутканы гидротехниктиг тудугнуң делегей практиказында чаа сөс болган. Ооң бүгү агрегаттары 1957 чылда ажыглалда кирген. Делегейде эң улуг дээн ол электростанцияны элезин-той довуракты үндезинге туткан, ынчаарга шаанда улуг гидроэлектростанцияларны кайы-даа черлерге үүгле чалым-хаяларлыг үндезинге тудуп турган. Ындыг дидим шиитпирлиг чорукту кылбышаан, совет гидротехниктер боттарының байлак дуржулгазынга, Ада-чурттуң эртеминиң болгаш техниказының чедишкиннеринге даянган.

Волга ГЭС 2300 муң киловатт долу күчүзүнде ажылдап турар, ооң энергиязын ол черниң районнарындан аңгыда, Москва биле Урал база ажыглап турар. А ырак эвесте уламна улуг дээн Сибирьде ГЭС база өзүп үнген. Сибирьде Ангараның Братск гидростанциязы энергиязын удавас бере бээр, электроэнергия ажылдап үндүрер талазы-биле ол станция Волга болгаш Сталинград ГЭС-териң ийилдирзинге деннежир. Одалга-биле ажылдаар чаа-чаа электростанциялар ажыглалда кирип, оларның күчүзү өзүп, дериглери сайзыраңгайжып турар.

АКШ-тан аңгыдагы, өске кандыгдаа күрүнелериниңден дыка хөй электри энергиязын бистиң чуртувус шагдан тура бүдүрүп турар. Амгы чеди чылда энергетика күчүлери ийи ажыг катап немей өзер. Чуртту калбаа-биле электрижидер дугайында кайгамчыктыг ленинчи идеяны совет улус амыдырала дүрген темпилер-биле боттандырып турар.

А. МЕДВЕДЕВ.
(СЭТА-ның корр.).

Москва, апрель 10.

Часкы хову ажылы

☆ ☆ ☆

Тарылга шөлдеринде чеде берген

Совхозтуң үш трактор-хову бригадалары хамык техниказы, кожуг чепсек-хереклелдери-биле Ак-Хаяның, Улуг-Ховунуң, Дагыр-Шеминиң хову турлагларында чеде берген. Ол черлерже кывар, чаар материалдар сөөртүнген. Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң механизаторлары, септекчилери 28 тракторну, 27 сеялканы, 230 илиирни, 25 трактор андазының болгаш оон-даа өске машиналарны, чепсек-хереклелдерни септеп дооскан турган, септелгениң шынары багай эвес.

Чеди чылдың үшкү чылының часкы тарылгазын чедишкинниг чорударына совхозтуң бүгү механизаторларының, ажылдакчыларының харыысалгазы улуг. Эрте чажар тараа культураларын 7—8 ажыл хүннеринде бедик агротехниктиг негелделер ёзугаар тарын доозары болуп турар.

Колхозтарда, совхозтарда шык базырыышкыны калбарып, чамдык черлерде чер андарылгазы эгелеп турда, совхозтуң тарылга белеткелинде четпестер бар болган. Септеттинмээн тракторлар ам-даа бар. Үрезиннер хораннаттынмаан, кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алырының айтыры шиитпирлеттинмейн, суггаттыг черлериниң бугаларын септээр дугайында ажыл хожудап турар.

Үр чылдарда ажыглалга кирбейн чыткан Сарыг-Алаактың, Дувуренниң, Шокар-Алаактың, Көк-Талдың, Дагыр-Шеми унунуң, Мажалык-Бажың-Тей алаактарының хараганын, дажын аштап арыглаар, суггат бугаларын белеткээр ажыл озалдаашкында. Биеэги-ле ирик аңгыс черлерде күш мөөннеттинген. Маңаа тарылга чорудар болза, чогум кандыг түннелдиг болуруг? Бо талазыбиле айтырыгны өөренип көргеш, дүрген шиитпирлээри негеттинип турар.

А. АКАРА,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

Хову турлааында

«Найырал» совхозтуң Терезинде бирги хову бригадазының турлаа часкы ажылдарны чорудар ажыл-ишчилериниң чурттаарына белен кыыдыр дериттинген. Ында тудуг чылдын-на немежип турар. Хову турлаа суур шинчи кире берген, чурттанга бажыннары чөөрби четкен.

Совхозтуң ажылчыннары аңаа немей үш бажыннарны Кызык деп черден көжүрүп эккелгеш тутканы. Трактористерниң чурттаарына таарымчалыг кылдыр ол бажыннарны малгаштап, чугайлап каан. Чүс хире кижи хары угда чемненип болуур улуг столовая бажынының иштин чугайлаан. Турлагны септеп дериринге М. Норбу, М. Төре болган комсомолчулар М. Эпик, С. Бичии, Ш. Ховалыг олар идепкейлиг ажылдаан.

Д. ШОЙДАР.

Партияның болгаш чазактың шиитпиринге эртемденнер байыр чедирип турар

Чуртта эртем-шинчилел ажылдарын каттыштырып чорударын болгаш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ажыл-чорудулгазын улам экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үндүрген доктаалы-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президиумунуң калбак хуралы апрель 10-да болган.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президиум кежигүннери, академиктер, академияның эң улуг институттарының директорлары ол хуралга олурушкулаан. СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы эш А. Н. Косыгин болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эртем-шинчилел ажылдарын удуртур талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы эш М. В. Хруничев олар база ол хуралга олурушкулаан.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалының дугайында дыңнадыгны ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи академик А. Н. Несмеянов кылган. Ада-чурттуң эртеминиң хөгжүлдезинде шылгарангай чедишкиннерни бодунуң чугаазынга ол тодаргай чугаалаан. Коммунизмниң калбак тургузуушкунунуң үезинде болгаш СЭКП-ниң XXII съездизи чоокшулап орарын холбаштыр совет эртемниң мурнунга улам улуг харыысалга туруп турар дээрзин академик А. Н. Несмеянов демдеглээн. Эртем-шинчилел ажылдарын чорудар болгаш каттыштырып таарыштырар талазы-биле бар четпестерни ол чугаалаан. Сөөлгү чылдарда ССРЭ-ниң Эртемнер академиязында эртемниң адырлар аайы-биле албан черлери элээн көвүдээн, ооң түннелинде академия эмин эртир улуг болуп, ажылы угдунмас апарган.

Чаа байдалдың үезинде ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы бодунуң ажылын эң кол эртемнерни бүгү тала-биле хөгжүдеринче мөөнеәш, ол ажылды улус ажыл-агыйның практиктиг соруулгалары-биле сырый холбаалыг болурун хандырар ужурлуг деп чүвени академик А. Н. Несмеянов демдеглээн.

Академик А. Н. Несмеянов болгаш санал берен академиктер А. Л. Минц, Н. Г. Бруевич, И. В. Тюрин, Н. М. Сисакян, Н. Н. Семенов, К. В. Островитянов, А. И. Берг, В. А. Трапезников, Е. К. Федоров, А. В. Топчиев олар СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын изин-биле үүлдүгүзүнүп көрген болгаш совет эртемниң моон соңгаар-даа үре-түннелдиг хөгжүүрүн база чечектелирин ол доктаал хандырар дээрзинге бүзүрелин илергейлээннер.

Чаа тургустунган күрүне комитединиң ойнаар ужурлуг чугула организастыг ролюн, база ол ышкаш техниктиг эртемнер салбырының ажылының чаа хевирлерлиг болурунуң дугайын, ылангыя улус ажыл-агыйының улуг-улуг айтырыгларының талазыбиле эртем-техниктиг каттышкан экспертизаны боттандырарының эргежок чугулазының дугайын академик А. Л. Минц бодунуң чугаазынга чырыткан.

Эртемниң бодунун-даа, улус ажыл-агыйынын-даа хөгжүүрүнге эң-не улуг келир үелиг болуп турар шинчилелдерге ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының мөөннеттинген турар ужурлуг деп чүвени академик Н. Н. Семенов демдеглээн. Ооң-биле кады ылангыя ниитилел эртемнеринге эртем билиглерин пропагандалаарының эргежок чугулазын база ол айыткан.

Академик А. И. Берг экономиктиг эртемнер талазы-биле алаан шүүгүмчүлелдиг саналдарны киирген. Эртемниң янзы-бүрү адырларына математиктиг аргаларны болаш саналга техниказын эң-не калбаа-биле ажыглаарының эргежок чугулазын ол демдеглээн. Болбаазын дерилгелер, аппаратуралар болгаш приборлар-биле эртем албан черлерин хандырарының айтырыгларынче онза кичээнгейни ол салган.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының талазындан РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниге шилчидип берип турар ооң салбырларына эртем-методиктиг дузаны көргүзериниң эргежок чугулазын бодунуң чугаазынга академик Е. К. Федоров онзалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң совет эртемниң хөгжүлдезинге чаа чаданы ажыдып турар доктаалының политика талазы-биле улуг ужур-дузалыын бодунуң чугаазынга академик А. В. Топчиев демдеглээш, партияның база чазактың шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш боттарының бүгү-ле күштерин ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының эртемденнери үндүрерлер дээрзин бүзүреткен.

СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы эш А. Н. Косыгинниң ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президиум хуралынга чугаазын улуг кичээнгей-биле эртемденнер дыңнаваннар.

Совет улустуң чаагай чоруу дээш чогаадыкчы ажылды кылыр талазы-биле кызыгаар чок аргалар бистиң эртемденнеривистиң мурнунда ажык деп эш Косыгин чугаалаан. Совет эртемденнериниң эрес-маадырлыг ажылын, эртем болгаш техника талазы-биле шылгарангай чедишкиннерин бистиң партияның Төп Комитеди, бистиң чазаавыс болгаш Н. С. Хрущев боду бединиби-ле үнелеп көрүп турар. Бистиң чуртта коммунистиг тургузуушкун улам калбаа-биле чоруттунуп турар амгы үеде эртемденнериниң ролю улам улуу-биле өзүп турар. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедишкиннерин калбаа-биле ажыглавас болза болдунмас.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо үндүрген доктаалының совет эртемниң моон соңгаргы хөгжүлдезинге ужур-дузазын болгаш улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларына күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиринин хөрөөнге совет эртемниң ролюн эш А. Н. Косыгин тодаргайы-биле чугаалаан. Чуртта эртем-шинчилел ажылдарын каттыштырып чорударын болгаш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ажыл-чорудулгазын улам экижидер талазыбиле хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үндүрген доктаалы чуртта эртемни болгаш техниканы улам ынай хөгжүдеринче, эртемни бүдүрүлгеге чоокшуладырынче, планнаашкынны болбаазырангайжыдарынче болгаш эртем-шинчилел ажылдарын таарыштырып каттыштырарын улам экижидеринче база эртем талазы-биле шинчилелдериниң түннелдерин улус ажыл-агыйынга нептередип киирерин улам дүргедедиринче угланган дээрзин эш А. Н. Косыгин чугаалаан.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президиуму бо хуралга бир үн-биле доктаал үндүрген.

Чуртта эртем-шинчилел ажылдарын каттыштырып чорударының болгаш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ажыл-чорудулгазын улам экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы болза бистиң чуртта эртемниң хөгжүлдезинин дугайында партияның болгаш чазактың сагыш база кичээнгей салыышкынының чаа илерээшкини болур-дур дээрзин ол доктаалда демдеглээн. Бүгү совет эртемниң моон соңгаргы хөгжүлдезинге, база ол ышкаш төөгүнүң амгы чадазында ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ажыл-чорудулгазын экижидеринге база хөгжүдеринге ол доктаал тодаргай угланыышкынны берип турар.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседиринче угланган практиктиг хөй хемчеглерни база ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президиумунуң шиитпиринде көрген.

СЭКП ТК-НЫҢ ЯНВАРЬ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИ—БОТТАНЫЫШКЫНДА

С. К. ТОКА,
СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары

СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң марксисчи-ленинчи ёзу-биле үндезилеттинген, төөгүлүг шиитпирлери, Пленумга болгаш зоналар аайы-биле болгулаан чөвүлел хуралдарга эш Н. С. Хрущевтүң тодаргай чугаалары чеди чылдың программазын боттандырарынче совет улусту уламна күштүү-биле көдүрүп турар. СЭКП-ниң чаа Программазының төлевилелии болгаш Уставының өскерилгелерин чугаалажып көөр партияның XXII съездизин чыылдырар дугайында ТК-ның январь Пленумунуң хүлээп алган доктаалы, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлөөлекчилериниң Москва чөвүлел хуралының түннелдерин чаңгыс үн-биле үүлдүгзүнүп көрген база көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдеринче бистин улусту угландырган шиитпирлери бүгү совет кижилериң аажок улуг политиктиг болгаш бүдүрүлгечи идепкейин, республика, край, область бүрүзүнге социалистиг чарышың массалыг калбарыышкынын өскүткен.

Коммунизмниң тиилелгезин хандырырына бүдүрүлгениң бүгү колкол адырларын мурнай хөгжүп турар үүгле күүлүг аар индустрия эвес, харын аъш-чем продуктуларның, үлетүүрге чиг-эттиң элбекшилин хандырып шыдаар бедик хөгжүлделиг көдээ ажыл-агый база эргежок чугула деп, шыныг сорулганы Пленум барымдаалаан, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинің айтырыгларын чаа бедик чадаже көдүрүп үндүрген.

Коммунистер болгаш комсомолчулар, эр, хөрээжен колхозчулар, совхозтарның ажылчыннары СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң түннелдерин боттарының хуралдарында, СЭКП болгаш ВЛКСМ райкомнарының пленумнарында, райкомнарның болгаш Кызыл хоорайның партактивтериниң хуралдарында, СЭКП Тыва обкомунуң VI пленумунга чугаалажып көргеш, төөгүлүг шиитпирлерни үүгле изии-биле байырлап, үүүлдүгзүнүп хүлээп алган эвес, харын совет улустуң өзүп турар хереглелдеринге эргежок чугула көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериңге Тыва областың боттуг киржирин хандырар чаа-чаа бедик деннелдерни чедип алырын база төлевилеп алган.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле бистиң планныг онаалгаларывыс болгаш социалистиг хүлээлгелеривис—обласка гектардан ортумаа-биле тараа культураларының 12,1 центнер, силоска салыр кукурузаның сүт-быштак чем быжыттыг мочактарлыг ногаан массазының 300 центнер, чиңге-тараның 12 центнер дүжүдүн алыры; күрүнеге 6,4 млн пуд тарааның, 18,5 муң тонна эътти, 16 муң тонна сүттү, 1702 тонна дүктү садары болур. Ынчангаш 1960 чылдаазындан тарааның 3 млн пуд, эътти 14,6 хуу, сүттү 19,1 хуу, дүктү 9 хуу хөйнү бо чылын күрүнеге саткан турар. 1960 чылдаазынга деңнээрге инектернин баш санын 6,2 муң башка азы 22,1 хуу немей өстүрер. 49,4 муң га күр болгаш курукан черлерни андарары база эргежок чугула.

Ол сорулгаларны чедишкиниг шиитпирлээр төлөөде, малдың кыштаглаашкынын организастыг болгаш хорамча чокка чорударының, төрүүр 200 баш хойга онааштыр 100-тен эвээш эвес хураганны, төрүүр кол хаван бүрүзүнден 12, чаңгыс ооллаар хаван бүрүзүнден 8 хаван оолларын, 100 инектен-не 75—80 баштан эвээш эвес бызааны алыр сорулга салдынган. Төрүүр 100 хойга онааштыр 100-тен хөй баш хураганны ап, бүрүнү-биле өстүрүп болур дугайын бистиң областың алдарлыг кижилериниң ажыл-хөрээ тодаргай шынзыткан. Чөөн-Хемчик районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң хойжузу Сат Сагбалдай эрткен чылын төрүүр 100 хойга онааштыр 164, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Ооржак Лопсанчап биле Үрүле Кандан олар—162—145 хураганны өстүргеннер. «Кызыл партизан» совхозта алдарлыг хаван ажаакчылары Дагба Дөнгүрак, Елизавета Ильина олар төрүүр кол хаван бүрүзүнден кайызы-даа 14, чаңгыс ооллаар хаваннарның бирээзинден-не 8 хаван оолларын өстүргеш, бедик түннелдерни чедип алганнар.

Амгы үеде хой, өшкүнүң массалыг ооллаашкыны үргүлчүлеп турар. Ындыг байдалдарда партия организацияларындан, колхозтарның баштаар черлериниң, совхозтарның директорларының болгаш бүгү хөй-ниитиниң талазындан хойжуларже онза кичээнгейни салып, оларга сакманщиктерни быжыглаары, концентрастаан, минералдыг болгаш бөдүүн чемнерни четчир кылдыр хандырып бээри, хойжу өг-бүлелер дугайында онза сагыш човаашкынын илередири эргежок чугула.

«Малды сүрүп кадарар одарларга хойжулар күш-ажылчы маадырлыг чоруун илередип турарлар. Оларның күш-ажылының болгаш амыдыралының дугайында сагыш човаар чорук—колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларының, партия, совет организацияларының хан-дамырындан тудуш хөрээ болур» деп, Казахстанның көдээ ажыл-агый мурнакчыларының чөвүлел хуралынга эш Н. С. Хрущев чугаалаан. **«Сибирь болза дүктү болгаш хой эъдин бүдүрериниң эң чугула чери болурун уттур эргевис чок»** деп, Сибирь зоназының чөвүлел хуралының киржикчилериниң кыйгырыында онзалап демдеглээн.

Тыва болза күрүнеге дүк садар талазы-биле Чөөн Сибирь зоназының областарының, крайларының болгаш республикаларының аразында дөртүү черни, а Россия Федерациязында 23-кү черни эзлеп турар чорукту ап көөрге үстүнде сорулганы шиитпирлээринге бистиң областың ролю улам-на тодаргай билдине бээр. Ажыл-хереки эки чорудуп тургаш, областар зоназының-даа талазы-биле, Россия федерациязынгаа-даа бирги одуругда черлериң деннелинче бистиң области көдүрүп болур арга чугаа чок бар.

Бисте хой ажылы мал ажылының ниити балансызында кол черни эзлеп турар чүве болганда, ол айтырыгга өлөөн тодаргай доктаары чугула.

Колхозтарның, совхозтарның, районнарның, харын-даа областың безин чамдык удуртукчулары хой ажылын эрги арга-биле чорудар дээр хөөнге алыскан турган чоруктуң уламындан бисте хой ажылы оожум хөгжүп, барык-ла чаңгыс черге таптап келген. Көдээ ажыл-агый эргелелиниң чамдык тускай эртемниглери, ылангыя эш Ушаков, Чадаана дүржулга станциязының директору эш Сонам, облкүүскомнуң даргазы турган эш Чимба олар хой ажылында «чөнүк ашактарзыг» арга-биле үүгле шиитпирлиг демисешпээн эвес, харын хойну үүрмек коданнарга быдарадыр үзер чорукту камгалап турганнар. Облкүүскомнуң чамдык ажылдакчылары-биле кады Мөңгүн-Тайганың болгаш Чадаананың хойжулары-биле кылган беседаларының бирээзинге эш Чимба болза, Тываның одарлары бичии, бөлүк хөй хойга таарышпас, ынчангаш, хойну кодан бүрүзүнге 250, хөй-ле дизе 300 баш кылдыр үзер херек деп, бүзүредирин оралдашкан. Кодан хойнуң санын кызырып, эвээш хой кадарган тускайлаң хойжулар тургузар дээр шугум болза көшкүн, хуу ажылдыг системаже чызаалаан хөөндүр. Үүгле 5—6 муң баш хойну бир черге мөөңнеп ажаар эвес, харын колхоз, совхоз төптери-биле чергелештир боттары культбаза, чунар бажың, ларёк садыг черлери-биле, көдээ ажыл-агыйның үүрмек чепсек-херекселдери-биле хандыртынган, солуннарны үргүлчү чедирип берип, лекциялар номчулгазын чорудуп, кино-чуруктарны көргүзүп, зооветеринария өөредилгезин организастап турар тускай төптерлиг 10 чедир хойжу өг-бүлелерни каттыштырган хой ажылының комплексилиг механизастаттынган бригадаларын тургузарының бо үеги мурнакчы аргазынга ол хөөн дүүшпейн чөрүжүп турар. Өзулуг комплексилиг механизастаттынган хой бригадаларынга тракторларны, сиген кезер машиналарны, черни быжыглап берип каар болгай. Олар мал чемнерин белеткээр ажылды чорудуп, кажааларны септээр болгаш ол чергелиг өске-даа ажылдарны боттары кылып ап турарлар. Тускайлаттынган чаңгыс-чаңгыс хойжулар ол бүгүнү кылып шыдаар бе, ынчаң? Шыдавазы билдингир. Ындыг хойжу бүгү-ле культура-политиктиг амыдыралдан хожудан калыр, хойнуң баш саны өзүп шыдавас, ооң уксаазы база экиживес.

Кодан хойларның санын эвээжедип, үүрмектелдиринче, хойжуларны бот-боттарындан тускайлап башкаладыларынче угланган ол «теория» болза, хойжуларның амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деннелин бедидеринге идиг болбайн турар. Ынчангаш колла четпес үүүл—материалдыг сонуургалды барымдаалап көрбес чорук болур-дур. Кодан хойну үүгле чаңгыс-чаңгыс хойжуларга хүлээдир арга-биле хой ажылын чорударга хойжу кижи хоюнуң ниити байдалын, ылангыя ооң продуктулуг чоруун бедидерин харыылавайн, үүгле ооң ниити санын харыылаар кижи болур-дур. Хой ажылын бот-оруулга-чарылгалыг бригадалар кылдыр тургузарының чаа, депшилгелиг аргазы хой ажылының байдалын үндезини-биле чаартыр.

Хойну кодан-кодан кылдыр үзүп тургузар бистиң кызыы системавыстың үезинде хойжу кижи хойну одарладып кадаргаш, өдекке киирери-биле кызыгаарлаттынып турар, а хойнуң чаш төлүн хүлээп алырын болгаш доруктурарын сакманщиктер харыылаар, бүгү хевириң мал чемнерин хову ажылдакчылары белеткээр, хойнуң дүгүн механизаторлар кыргыыр, кажааларны тудуп, септээр, өдекти коптарын, аштаар ажылдарны өскелер чорудар, малды чазаарын, ветеринария талазы-биле шинчип эмнээрин мал эмчилери, тарып боозадырын зоотехниктер чорудар дээш оон-даа өске ажылдарны аңгы-аңгы кижилер кылып күүседир болгай. Чаңгыс сөс-биле чугаалааргa ол бүгү ажылдарны чорудуп турда хойжу аңаа үүгле киржир кижи болуп турган. Ооң-биле кады аңаа күш-хүннерин хөйү-биле санап берип, шалыңны төлеп турар. «Чедизи андазын туткан, чаңгызы шопулак туткан» деп билдингир үлегер чугаага ындыг хойжуну дөмейлеп болур.

Хой ажылының бригада аргазы, хойжуларның күш-ажылының түннелдерин (камгалап, өстүрген хураганын, бүдүрген эъдин, дужааган дүгүн) барымдаалап, шаннал хевирлиг төлевир бээр чаа система, ол болза хой ажылында байдалды үндезини-биле чаартып экижидер. Харыысалга чок чорукту шиитпирлиг чайладырын хандырар. Ол чорук күрүнеге-даа, хойжуларның боттарынга-даа ажыктыг.

Тарып боозадылганың техниказы хойжуларның боттарының холунга турар, олар ону боттары чорудар, боттары харыылаар чүве болганда хойнуң кызыраар чоруу болдунмас апаар. А зоотехниктер болза бо ажылдың талазы-биле хойжуларның эң чоокку дузалакчылары болурлар. Херек кырында бар хураганнарга хамаарыштыр ажыл төлевирин санаар чүве болганда, хойнуң чаш төлү бүрүн камгалап алдынган турар. Өске хойжуларның, бригадаларда партия, комсомол организацияларының талазындан контрольдап турда, кым-бир хойжу чаш малдың байдалын харыысалга чокка көөр чорукту болдуруп шыдавас апаар.

Ажыл төлевирин дужааттынган дүктү барымдаалап саная чүве болганда, хой бүрүзү амгызындан хөй дүктү бээри чугаа чок. Ынчангаш хойнуң дүгүн эки шынарлыг кылдыр чогуур үезинде: хол-биле эвес, а машина-биле, бөдүүн дүктүг хойларныын—чылда чаңгыс эвес, а ийи катап кыргыырын хой ажылының бригадаларының кежигүннери оралдажы бээрлер. Ажыл төлевирин амгызы ышкаш хойнуң баш санын эвес, а центнер эътти барымдаалап төлээр чүве болганда, хойнуң күш деңгилгези база бедий бээр. Ынчангаш хойжу бүрүзү Ооржак Лопсанчап ышкаш бодунуң кодан хоюн эки одарларга кадарар, оларны эрте үндүрер болгаш коданче орай киирер, мал чемнерин өскелерниң белеткеп бээрин манавайн, боду белеткээр апаар. Кажааны эки септээрин, немелде кажааларны тударын, оларның иштинге чылыг хураган кажааларын кылырын, хойларны изиргендирер хөй чарыгдалдыг мунгаш кажааларның орнунга өвүржүлериниң, эрзинчилерниң болгаш тес-хемчилерниң дуржулгазын эдерип, эвээш чарыгдал үнер катон кажааларлыг болурун ол оралдажыр.

Ынчангаш хой ажылын бригада аргазы-биле чорударынче, күш-ажылдың түннелдерин — дужааттынган дүктүн, эъттиң дензизин болгаш шынарын база хойнуң баш санын кол барымдаалап турар ажыл төлевириниң хевиринче бүгү колхозтарның болгаш совхозтарның шилчиири эргежок чугула.

Хойжуларже амга чедир өзулуг кичээнгейни улгандырбайн келгенивисти айтыр херек. Малчыннарның эң-не хөй кезээ — хойжуларның амыдырал-чурттагазының материалдыг суурун тургузарынче онза кичээнгейни угландырза чогуур. Таңды районнуң Сталин аттыг колхозунда (даргазы эш Рудин) 25 хойжу өг-бүлелериниң 18-зи өглерде чурттап турар. А орулгаларының 60 хуузун колхоз хой ажылындан ап келген. Улуг салыышкынны киирип турар хойжулар казанактарда, өглерде чурттап, киноларны көрбейн, лекция, беседаларны эвээш дыннап, хайныышкынныг, культурлуг амыдыралдан хоорук байдалда туруп турар чорукту шыңгыы бууу шавар херек. «Кызыл партизан» совхозтуң Кара-Чыраа, «Өөк» совхозтуң Кошпай ышкаш культбаазалар, чунар бажыннар бар, кинону доктаамал көргүзүп, лекция, илеткелдерни чорудуп, солуннарны чедирип берип, автолавкалар чоруп турар ындыг чөрлерге хой ажылының комплексилиг бригадаларын тургузуп тургаш, үстүнде ышкаш четпес байдалдарны эдип ап болур.

Одарладып семиртилгеге болгаш тургузу азыралга 205,8 муң баш хой, өшкүнү, 29,3 муң хаванны, 24,1 муң баш мыйыстыг бода малды тургузар ужурлуг бис. Бирги кварталдың дургузында бо талазы-биле бистиң кылган ажылывыс эвээш. Ол дугайын дараазында санмедээлер чугаалап турар. Тургузу азыралда үүгле 2225 хаваннар азы 7,5 хуу, 1162 баш мыйыстыг бода мал азы 4,8 хуу, 2037 баш хой болгаш өшкү тургустунган. Ол-даа малдарны үүгле совхозтар тургускулаан. Ол болза оларның планнарының 0,9-ла хуузу болуп турар. Бай-Тайга болгаш Чөөн-Хемчик районнарының ажыл-агыйларында семиртилгеде чаңгыс-даа баш мал болгаш хаваннар тургустунмаан.

Күрүнеге эът садарының планын күүседиринге эң-не дүрген семиртилгеге болгаш ажыктыг мал хаван болурун ам бүгү кижилер билир апарган. Ынчангаш колхоз бүрүзүнге хаван фермалыг болур дугайты эрзинчилериң патриотчу эгелээшкинин доп-дораан деткип, боттандырары чугула. Ол дугайында тараалаң эвес болгаш хаванга хереглээр чемнер эвээш районнарга-даа ниитинин чемненилгезиниң артыышкыны, холуктуг чемнер, концентрат, ногаалар болгаш картофель, сүт-бараан фермаларының тыртырып каапкан сууу ышкаш чемнер тыпты бээр. «Элегес», «Межегей» совхозтарда, «Күш-ажылдың хостуу» колхозта ышкаш чазын хар эрээн соонда көк үүүп эгелеп турда хаваннарны сула кадарарын, чайгы лагерьни организастап болур.

Колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары, партия, комсомол организациялары хаван фермаларын тургузарынче херек кырында эгелеп кирер болгаш 1960 чылда 1184 хаванны семирти азыраап, 1064 центнер хаван эъдин дужааган, «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң сураглыг хаван ажаакчызы Соян Хайыңның ажыглааны — хаваннарны улуг бөлүк кылдыр сула ажаап өстүрер депшилгелиг арганы нептередирин боттандырары эргежок чугула. «Элегес» совхозтуң сураглыг хаван ажаакчызы Калимул Хасаншин беш үүс ажыг хаваннарны семиртилгеде ам тургускан, бо чылдың бирги кварталында 109 центнер хаван эъдин ол саткан. «Межегей» совхозта хаван ажаакчылары Михаил Загайченко, ооң кадайы Тамара, а ол ышкаш Полина Канищенко олар бо чылын 2000 баш хаванны семирткеш, 1600 центнер хаван эъдин садарын хүлээнгеннер. Олар 615 баш хаванны ам өстүре берген болгаш 130 центнер хаван эъдин дужааганнар. Ол совхозта Валентин Чудаковтуң чедишкининиң дугайын база чугаалап болур. Ынчаарга аңаа хаван оолларын амдызында хүлээдип бербээниниң ол ам 350-не баш хаванны өстүрүп турар. «1500—2000 башты берзе өстүрер мен» деп, алдарлыг Валентина Гаганованың салгакчызы эш Чудаков ам чугаалап турар.

Областың район бүрүзүнде: Шеми, Чыргакы, Чадаана баштары, Качык, Саргал, Эәрбек, О-Хем дээш өске-даа хөй-хөй чайлагларга малды одарладып семиртири эът бүдүрерин көвүдедиринге дыка ажыктыг. Малды сүрүп одарладыр болгаш дүне кадарып откарар, ону одарга 18—20 шакта үргүлчү тургузар арганы хереглеп турар, инек кадарчылары «Күш-ажылдың хостуу» колхозта Түлүп Сундуй, «Чыраа-Бажы» совхозта Ооржак Дамдын дээш өскелериниң-даа чижектери эът бүдүрерин кызыгаар чокка көвүдедип болур арганың барын көргүскен.

Колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары, партия, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары хой дүгүнүң кыргылдазынга, эът, сүт бүдүрериңге, чаш малды өстүрериңге болгаш өске-даа хемчеглерге дүүштүрбүшаан, малды чазагладырының база чайлагладырының организас-практиктиг хемчеглериниң планын мал ажылының фермаларының аайы-биле амдан эгелеп, чогаадыр ужурлуглар. Ындыг турда-ла, чамдык колхозтарда болгаш совхозтарда малды, ылангыя хойну чазагладырының болгаш чайлагладырының эки бодап кылган планнары амдыгаа чедир чок бооп турар.

«Элегес» совхозта чазын хар эрээн сөөлүнде хойларның оттаар чери чок апаар, үүге дээрге Улуг-Хемниң унунче баар Кулузунуг деп чер Сталин аттыг колхозтуң малының одарлары болган, а мурнуу талазында суг чок шаттар бар. Үштек деп черде ол-ла совхозтуң 3000 хире хою база-ла ындыг байдалда турар, үүге дээрге бүгү одарларны аңдарып каапкан, малдар дээрге бүдүн арткан дилиндек шөлдерде ийикпе, азы тараа культураларының шөлдерин дескинип чоруп турарлар. А совхозтуң тускай эртемниглери бо эң чугула ажыл херектии ала-чаягаарлаашкынының агымынче киргеннер. Кижилерни аъш-чем продуктулары-биле хандырар, оларбиле харылзааны үргүлчү тудар херек.

Бистиң обласка эът бүдүрерин көвүдедириниң чугула курлавырлары куш ажылы болур. Кушту эът кылдыр өстүрериңе болгаш семиртириңге кызыгаар чок арганар областың колхозтарының болгаш совхозтарының хөй нуурузунда бар. Ынчалза-даа ол арга четче ажыглаттынмайн турар.

Куш ажыды дээрге, эът бүдүрүлгезиниң орулгалыг адыры болгаш чугула курлавыры болурун «Тиилелге» колхозтуң (Каа-Хем) база «Өөк» совхозтуң дуржулгазы тодаргай көргүзүп турар. 1959 чылда «Тиилелге» колхоз куш фермазындан 90 муң рубльдин (эрги акша-биле), 1960 чылда—258 муң рубльдин орулгазын алган. Ол колхоз 1961 чылда 54 муң баш чедир куш оолларын, ооң иштинде 40 муң өдүрек оолларын өстүрүп алырын планнаан. 1960 чылда 180 центнерни дужааганынга удур бо чылын 500 центнер куш эъдин ол колхоз күрүнеге дужаар деп турар. Бир центнер куш эъдиниң бот-үнези «Тиилелге» колхозка эрткен чылын 750 рубль (эрги акша-биле) турган, а бо чылын 600 рубль болур. Ол дээрге—кончуг эки түннел-дир, ынчаарга областың колхозтарынга бир центнер куш эъдиниң бот-үнези 1960 чылда 1623 рубль 89 копеек, а Кызылдың куш өстүрер инкубатор станциязынга—4057 рубль 10 копеек болган.

Ынчалзажок, «Тиилелге» колхозтуң ол көргүзүү дээрге, эң кыдыы хемчээл эвес-тир. Куш эъдин бүдүрер талазы-биле «Тиилелге» колхозту болгаш «Өөк» совхозту ооңда ыңай специализастаары, кушту, ылангыя Пекин уксаалыг өдүректерни «Межегей», «Кызыл партизан», «Барлык» совхозтарга, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунга болгаш областың өске-даа ажыл-агыйларынга калбаа-биле өстүрери эргежок чугула.

Бүдүрүлге чорудулгазында хөй күш негеттинер ажылдарны калбаа-биле механизаставас болзувусса, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге, ында кол үүүл болур бот-үнени чиигедиринге бодувустуң аргаларывысты бүрүү-биле ажыглап шыдавас бис. Бистиң чамдык ажыл-агыйларывыс ол чугула сорулганы ам боттандырыр, бортан ажыктыг улуг үүүлдерни ап турар апарган: күш-ажылдың бүдүрүкчүүүн бедидип, продукцияның чаңгыстың хемчээлин бүдүрериңе чарыгдалдарны чиигедип эгелээн. Бии-Хем районда «Кызыл тараачын», «Тиилелге», Каа-Хемде «Тиилелге» колхозтарның сүт-бараан фермаларында инек саалдаын механизастаан, автосуттарылганы, көдүрүүр сөөргүлгени организастаан.

Ындыг болза-да, бо ышкаш чижектер бисте амдызында кончуг эвээш. Мал ажылын механизастаар хемчеглерни колхозтарның болгаш совхозтарның хөй нуруузу кошкак чорудуп турар. Харын-даа, чамдык ажыл-агыйларга мурнунда тургузуп, ажыглалга киирген механизмнерни өскүтпекеш таварылгалар бар. Чижээ, «Элегес» совхозтуң болгаш Эрзин районда «Чаа орук» колхозтуң сүт-бараан фермаларынга автосуттарылга, көдүрүүр сөөргүлге болгаш өске-даа үүүлдер ийи чыл бурунгаар ажылдап турган. Хөй муң рубль өртектиг ол дериг-херекселдер амгы үеде ажыглал чок үреліп, дадарып чыдар, а үстүнде ажыл-агыйларның сүт-бараан фермаларында бүгү-ле ажылдарны хол-биле кылып турар. Үүгле сүт-бараан фермаларында өвес, харын хой, хаван, куш ажылында хөй күш негеттинер кол-кол ажылдарны техника-биле күүседип кылырын чедип алыр херек.

Мал ажылынга техниканы ажыглаары-биле холбаштыр, түс-түс колхозтарның, совхозтарның, бригадаларның, салбырларның, бистиң сураглыг малчыннарывыстың, хаван, куш ажаакчыларывыстың мурнакчы дуржулгазын хожудангай ажылагыйларга калбаа-биле нептередири эргежок чугула. Сибирьниң көдээ ажыл-агый мурнакчыларының чөвүлел хуралынга чугаазынга эш Н. С. Хрущевтуң айытканы: **«...бодунуң чоогунда хожудап турар кожазын сагыш тайбың черле көрүп болбас. Кожазында ажыл-агый үр үениң дургузунда хожудангай болуп турар чорук дээш ниитилелдің мурнунга мораль талазы-биле харыысалгалыг болурун мурнакчы колхозтуң удуртумчулары, тускай эртемниглер болгаш бүгү колхозчулар бодаар ужурлуг».**

Бо дээрге, өзулуг-ла өзөнче киир сөглөөн чугаа-дыр. Чижээ, Каа-Хем районнуң колхозтарын ап көрөөли. «Тиилелге», Ленин аттыг колхозтар ышкаш ажыл-агыйлар чыл бүрүде бедик дүжүттүг ап, эът, сүт, дүк бүдүрерин көвүдедип турар. А «Совет Тыва» колхоз чаңгыс черде теп-севишаан, хөгжүвейн турар. Ол үүге ындыг болуп турарыл? Үүге дээрге, районнуң болгаш мурнакчы ажыл-ажыларының удуртукчулары хожудангай колхозта ажыл-хереткин байдалы дээш мораль талазы-биле харыысалганы бодавайн, бүдүрүлгениң мурнакчы аргаларын аңаа нептеретпейн турарлар. Шак ындыг байдалдар өске-даа районнарда бар.

Мурнакчыларның чедишкиннерин оларның боттарының ажылагыйларында ам-даа кончуг кошкак нептередип турар. 100 хойга онааштыр 100-тен 164 чедир хураганнарны алган мурнакчы хойжулар өске районнарга бодаарга, Чөөн-Хемчик районда хой. Ол дээрге, өөрүнчүг болгаш мактанчыг-дыр. Ынчалзажок, районда ниитизи-биле 100 хойга онааштыр үүгле 54 хураган, а хой бүрүзүнден—1,6 кг дүк алган ындыг байдал-биле канчан-даа эптежип болбас. Ынчаарга, өөрүнүң колхозтары хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2,4 кг дүктү, үүс хойга онааштыр—64 хураганны алган.

Тараа ажыл-агыйын улам ыңай сайзырадып көдүрери ниитиниң мал ажылын хөгжүдериңге, сүттү, эътти, дүктү бүдүрериңге шиитпирлиг ужур-дузалыг. Бистиң область тараа бүдүрерин сөөлгү чылдарда өлөөн көвүдеткен. Ынчалзажок, күрүнениң ниити шыгжамырынга бистиң бичеө эвес ужур-дузалыг үлүүвүстү киирер дугайын чугаалаваска безин, областың тараага өзүп турар хереглелдерин ам-даа долу хемчээлдиг хандырбайн турар бис.

Эрткен чылын обласка 134 муң тонна тараа бүдүргениңе удур колхозтарга болгаш совхозтарга тараа бүдүрерин 225 муң тонна чедирерин 1961 чылдың планында айыткан. Бо чылын тарылга шөлү 295 муң га чедер, ооң иштинде тараа культураларының —204 муң га болур. Кукурузаның (18 муң га), чигир свёклазының (600 га) тарылга шөлү калбарар. Картофельге болгаш ногаа аймаанга областың ажылчы чонизарының хереглелдерин бүрүн хандырар сорулга-биле, ол культураларның тарылга шөлүн калбартыры, дужүдүн бедидери база көрдүнген.

Ол сорулганы боттандырарынга, тараа болгаш мал чемнеринге ажыглаар культураларның дужүдүн бедидеринге агротехниктиг болгаш организастыг хөй хемчеглерни чорудары эргежок чугула. Хамыктың мурнунда часкы тарылгага белеткелдерни эң кыска хуусаада хынамчалыг доозар, тарылганы агротехниктиг бүгү чурумнарны өзүгаар кыска хуусаада шынарлыг чорудар херек. Часкы тарылга ажыддарын чамдык черлерде ам эгелей берген-даа болза, өлөөн хөй ажыл-агыйлар, харын-даа чамдык районнар часкы тарылгага четпес белеткелдиг ужуражып турар: техниканың септелгезин бүрүн доосаан, үрезиннерни четчелеп албаан. Областа септезе чогуур 1117 тракторлардан апрель 1-ге чедир септеттингени 89 хуу болган. Тракторларны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа чепсек-херекселдерин септээр ажыл ылаңгыя Бии-Хем, Улуг-Хем, Бай-Тайга болгаш Тес-Хем районнарда дыка саадаан турган.

Үрезин уруп алырының планын областың колхозтары болгаш совхозтары апрель 1-ге чедир 77,1 хуу күүсеткен. Ылаңгыя үрезин орнап алыр болгаш үрезин чөлизин шиилир ажыл дыка багай чоруп келген. Бо ажылды Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш Таңды районнарда дыка саадаткан.

Колхозтарның, совхозтарның, районнарның удуртукчуларының болгаш көдээ коммунистернин, комсомолчуларның сорулгазы үүдел дизе, часкы тарылгага чедир белеткеттинмээн үүүлдерни эң кыска хуусаада кылып алырында, бүгү-ле күштерни, аргаларны часкы тарылгаже угландырарында. Хар чаа эрээн черлерге шык базырыышкынын чайгы болгаш күскү үеде андарган шөлдерге чорудары эргежок чугула. Бо чазын аңдарар чер арбын болур төлөөде, ажыл-агый бүрүзү часкы тарылганы эң кыска хуусаада, тодаргайларга 8—10 ажыл хүнүнде эң организастыг чорудар ужурлуг. Часкы чер аңдарылгазын черде хожудадып болбас, үүге дээрге, ону хожудадыр чорук дүжүттүг чидириңге чедирер болгай. Тракторларны, аңдазыннарны, седжаларны чаңгыс черге мөөнней тургузар херек: аңдарган черлерни саадавайн улаштыр илиирткөри, а кажан чажар өйү келирге, ол-ла дораан үрезиннерни чажары чугула. Эрте аңдарар черге шыкты артырып алыр төлөөде: «Илиир аңдазының соо-биле», а арай орайтадыр аңдарар черге — «Седжа аңдазының соо-биле» деп лозунгу өзүгаар ажылдаар ужурлуг бис. Ынчаарда бис тарылганы ам дүргедедип, хөй шыкты хөрүнге ызырындырып ап шыдаар бис. Часкы тарылганың эң таарымчалыг агротехниктиг хуусааларын оскүүмас төлөөде, **тарылганы бир хүн безин озалдадырының орнунга бир неделя мурнай эгелээри дээре** дээрзин утпас ужурлуг бис.

Тараа культураларының дүжүдүн бедидериниң улуг курлавыры чүдел дизе, тарылга шөлдериниң дээре структуразында (тургузуунда), чаныс дүжүттүг сорттарны үрезиннерниң бедик дүжүттүг сорттары-биле солууруунда болур. Эвээш дүжүттүг культураларны бедик дүжүттүг болгаш үнелиг культуралар болур кызыл-тас, чиңге-тараа, арбай, сула, кукуруза, чигир свёклазы, чочак-тараа-бөбы чемниг үнүштер-биле солуур төлөөде, бо чылдан эгелээш колхозтарга болгаш совхозтарга бедик дүжүттүг үрезиннериң сорттарын калбаа-биле нептередири, тарылганың структуразын эде көөрү чугула.

Кукурузаны тарып өстүрериниче онза күжениишкинни салыр херек. Мал чеминге хереглээр бедик үнелиг ол культура Тываның хову шөлдеринге сүттелчек-быштак чемниг кылдыр быжып болур болгаш бедик дүжүттү бээр дээрзин мурнакчы кукурузачыларның дуржулгазы бүрүн бадыткаан. Кукуруза өстүрер талазы-биле мастерлер эштер Федосеенко, Федорец, Оттуг-оол, Петр Никало болгаш өскелериниң-даа дуржулгазын бистиң парлалгавыска чаңгыс эвес удаа чырыдын көргүскен. Олар гектар бүрүзүнден кукурузаның 500—700 центнер ногаан массазын ажаап ап келгеннер.

Механизастаттынган звеноларны амгы үеде областың өлөөн хөй ажыл-агыйларында тургускаш, оларга техниканы база чер участокторын тускайлап быжыглаан. Ында механизаторлар семинарларга өөренип эрткен болгаш оларның составын партия райкомнарынга база райкүүскомнарга бадылаан. Сүттелчек-быштак чем быжыттыг кукуруза мочургаларын өстүрүп, ажаап алыр төлөөде, эң дээре участокторны шилиири, хүннөрек чарыкта күр черлерни кукуруза тарыырынга ажыглаары, ындыг шөлдерге органиктиг чемнишдилгелерни баш бурунгаар төгери, кукуруза үрезинин агротехниктиг негелде өзүгаар тарып чажары эргежок чугула. Көдээ ажыл-агыйның бүгү-ле ажылдакчылары тараа, сүт, эът, дүк дээш демисежип турары ышкаш кукурузаның бедик дүжүдү дээш демисежир ужурлуг.

Часкы тарылганың болгаш бедик дүжүт дээш демисеңдиң чедишкининг болурунуң бир кол үүүлү чүдел дизе, көдээ ажыл-агыйның ол эң чугула сорулгазын боттандырарынче массаларны колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының, партия, комсомол, профсоюлел организацияларының мергежилдиг эвилелдеринде, бүгү күштү таарыштыр тургузарында, ажыл-ишчилерге таарымчалыг байдалдарны хандырып бээринде, оларның ортузунга массаполитиктиг ажылды улам күштелдиринде, социалистиг чарышты калбартырында болур.

Часкы, чайгы, күскү хову ажылдарында механизаторлар, тараачылар дугайында өзүлүг сагыш салып, оларга таарымчалыг байдалдарны тургузуп берип турарының хөй фактылары областа бар. Чижээ, Каа-Хемниң «Тиилелге», Ленин аттыг, «Октябрь 14 чылы» колхозтарында, Бии-Хемниң «Кызыл тараачын», «Хадың» колхозтарында механизаторларга болгаш тараачыларга эки дериглиг чурттаалга бажыңнарын, столоваяларны, чунар бажыңнарны, кызыл-булуңнарны тудуп берген. «Элегес» совхозтуң Онгажада болгаш Ажыг-Карада тараачыларга культура турлагларын бо чылын туткулаан. Ындыг тудугларны областың өске-даа колхозтарында болгаш совхозтарында кылып турар. Ынчалзажок часкы тарылгада, күр болгаш курукан база аңгыс черлерниң аңдарылгазында ажыддан турар механизаторлар, тараачылар дугайында сагыш салбас чамдык удуртукчулар база бар.

Көдээниң партия организацияларының, ажыл-агыйларның бүгү удуртукчуларының дайынчы сорулгазы чүдел дизе, хову турлагларда ажыл-ишчилерниң ажыддарында, чурттаарында таарымчалыг байдалдарны тургузарында, оларның ортузунга масса-политиктиг болгаш организакчы ажылды улам күштелдиринде, 1961 чылда—төөгүлүг чеди чыл планының үшкү чылында областың социалистиг хүлээлгелериниң күүседезин хандырарында.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, алдарлыг хойжу Ооржак Лопсанчап биле чогаалчы Степан Сарыг-оол хой кажаазының эжиинде хөөрежип олурлар.

Фото В. Лутковтуу.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ЧАЙЫННАНЧАК ЧАА ЧЕДИИШКИНИН БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙ МАГАДАП ТУРАР

ХЕЛЬСИНКИ, апрель 12. (СЭТА). Совет номчукчуга билдингир фин чогаалчы Мартти Ларниниң СЭТА-ның корреспондентизинге телефонбиле медеглээни: «Бо кайгамчык-ла чүве-дир. Чогум-на харын Совет Эвилели космосче кижини бир-ле дугаарында чорутканынга кончуг-ла өөрүп тур мен. Совет Эвилелинге чеде бергеш, майор Гагаринге ужуражыр дээрзинге идегеп турар мен».

«Силерниң чедиишкининиңерге кончуг-ла өөрүп турар кижи-дир мен» деп Ларни катаптап чугаалаан.

Финляндияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү А. Мякинен СЭТА-ның корреспондентилериниң турар черинче телефоннааш, шылгараңгай тиилелге—космиктиг корабльдиң чедиишкинниг ужудуушкуну болгаш ооң Черге эзп келгени дээш совет кижилерге байыр чедирген.

«Восток» деп совет космиктиг корабльдиң Черни долгандыр чедиишкинниг ужудуушкунунуң дугайын сөөлгү медээлеринге телефон-биле дыннатпышаан, фин телеграф бюрозунуң демдеглээни болза: Манап турганывыс ышкаш, Совет Эвилели космосче кижи чорудар талазы-биле Американың Каттышкан Штаттары-биле чарышка бирги черни эзлээн-дир».

КАНБЕРРА, апрель 12. (СЭТА). Австралияның бүгү радиостанциялары боттарының дамчыдып турар дамчыдылгаларын соксаткан, ынчангаш диктөрлер чаа онза үүлдү—совет кижиниң космиктиг октаргайга ужудуушкунну күүсеткеш, Черге менди чаагай эзп келгенин дыннаткан. Бүгү кижилерни магададып турар дыннадыгны наш удаа дамчыткан. Австралияда эң-не янзы-бүрү кижилер Совет Эвилелиниң чаа улуг чедиишкини дээш совет кижилерге байыр чедирип турар.

Сиднейниң «Дейли миррор» солунунуң редакция үүлүнге бижээни болза: Эртемде бодунуң хөй санныг чедиишкиннериниң эң-не найгамчыктыг чедиишкини дээш Россияга бүгү делегей бөгүн байыр чедирип турар. «Космиктиг октаргайны шиңгээдип алыр талазы-биле делегейниң бүгү чурттары-биле деннээрге орустар кайы хире ырак базымны кылган дээрзин олар база катап көргүстүлер» деп «Дейли миррор» солун айтып турар.

ЛОНДОН, апрель 12. (СЭТА). Лондонда кежээ үнер солуннарның баштайгы үндүрүлгезин садыглаары-биле эртенгинде 10 шак турда таратканы. Ол солуннар боттарының бирги арыннарында кижи төрелгетенниң төөгүзүнде бир-ле дугаарында совет кижиниң космиктиг ужудуушкунунуң дугайын улуг үжүктер-биле тодаргайлап бижээш, лондончуларга дыннаткан.

«Ивининг стандард» солуннуң эгелеринде бижээни: «Кижиниң шылгараңгай дидим эгелээшкини», «Космонавт октаргайда». Солуннуң хайгаарачызы Питер Фэрлиниң бижээни болза: «Бөгүн эртен бүгү делегей төөгүде кайгамчыктыг аянчоруктуң дугайын билип алды».

Лондонда солун садыкчылары боттарының чаңчылын эдербишаан, хүннүң чаа үүлүн: «Совет кижи космоста» дээрзин дыннадып турар чарладарны улуг үжүктер-биле бижээш, киоскилериниң чанынга аскылаан.

Лондонда университет колледжизиниң профессору астроном Алленниң СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээни болза, космосче баштайгы кижиниң ужудуушкунунуң дугайын дыннаары мөңгө кончуг-ла таарымчалыг-дыр. Космосче кижини чорутган чорук космиктиг октаргайны шинчилээринге аажок улуг аргаларны ажыдып турар дээрзинге бүүрээр мен деп ол чугаалаан.

Эдинбургта хаанның обсербаториязында эртемден-физик Беннет Макиннес СЭТА-ның корреспондентизи-биле телефон дамчыштыр кылган беседазында совет эртемденнерге болгаш инженерлерге чүректиң ханызындан байырын чедирген. «Бо чедиишкин бисти дыка-ла магадатты» деп ол чугаалаан. Космиктиг шинчилелдерниң талазы-биле совет эртемденнериң чедип алган дүрген депшилгезиниң ужурунда ол чаа үүлдү манап турган бис, ынчалзажок ол чаа үүл бистиң манап турганывыстан ажыг болду. Космосче кижиниң ужудуушкуну эртем приборларын ап чоруур кижини Айже чорудуп болурунуң хүнүн чоокшуладып турар-дыр».

ТОКИО, апрель 12. (СЭТА). Японияның министрлер кабинединиң чиңгине секретары Охира кижини олурткан космиктиг корабльди Совет Эвилелиниң чедиишкинниг салып үндүргени-биле холбаштыр бодумнуң магадаашкынымны илередип баар аргам чок-тур деп чугаалаан. Бо салып үндүрүүшкүннүң чедиишкини совет эртемниң болгаш техниканың бедик деңнелиниң дугайын херечилеп турар-дыр деп Охира медеглээн.

СТОКГОЛЬМ, апрель 12. (СЭТА). Космиктиг шинчилелдер талазы-биле швед комитеттиң секретары доктор Эрнст Брунберг совет кижилерниң чаа тиилелгезиниң дугайын дыннааш, СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээни болза: «Аажок улуг төөгүлүг болуушкун-дур. Космосче кижиниң доктаамал ужударынче кижи терелгетенниң баштайгы практиктиг базымы ол шенелде-биле кылдынган. Ол шылгараңгай чедиишкинниң эртем түннелдерин четтикпейн манап турган бис».

БЕРЛИН, апрель 12. (СЭТА). Бөгүн ында ГДР-ниң Улус палатазының хуралы ажыттынган. Хуралды эгелээриниң мурнунда палатаның даргазы И. Дикман иштинде кижилиг баштайгы космиктиг корабльди салып үндүрерин боттандырган Совет Эвилелиниң шылгараңгай чедиишкининиң дугайын депутаттарга дыннаткан.

Техника талазы-биле ындыг кайгамчыктыг үүлдү боттандырган күүлүг социалистиг лагерьге бистиң республиканың бактаап турарынга чоргаарланып турар бис деп И. Дикман чугаалаан. Кайгамчыктыг тиилелге-биле холбаштыр Совет чазакка болгаш совет улуска байыр чедирген И. Дикманның медеглелин диниттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Ооң дараазында Улустуң палатазы хүн айтырыгларын чугаалажып көөрүн эгелээн.

БУДАПЕШТ, апрель 12. (СЭТА). Будапештчилер солун садар киоскилерде дола берген. Солуннарны кижилер эзлчежип номчуп турган. Чаа медээлериниң иээп турарының хире-чергези-биле солуннарның матрицтерин солун, немей үндүрүп турган. Гагаринниң Черге чедиишкинниг хонупканының дугайын медеглээн дыннадыгны безин солунга үндүрүпкен.

«Эшти хирлап» солун Венгрияның кеску эртемденнериниң болгаш хөй-ниитичи ажылдакчыларының чугааларын парлаан. Академик Ласло Эдьедтиң медеглээни болза: «Бөгүн—эртемде эргилделиг хүн». «Совет Эвилели космосту кижиниң мурнунга ажыдып берген» деп физик Йожеф Ювегеш чугаалаан. «Келир үениң үүлү бо үении болган» деп артист Андор Айтаи айыткан.

Эртем талазы-биле шылгараңгай эрес-маадырлыг чорукту боттандырганы болза социализмниң тиилелгези болур, космосче көдүрүп үнген баштайгы кижи—социализм чуртунуң кижизи болганын солуннар онзалап демдеглеп турар.

ДЕЛИ, апрель 12. (СЭТА). Индия магадап турар. Космосче совет кижиниң дидим шураашкынынга Индия байырлап турар. Октаргайны шиңгээдип алыр талазы-биле совет эртемниң тиилелгелерин кижилер кайгавас ышкаш апарганзыг ыылдыр сагындырар. Ынчалзажок бөгүн СЭТА-ның бүгү делегейге таратканы медээзи магадаашкынны болдурган.

Индияның национал физика лабораториязының директору сураглыг эртемден К. С. Кришнанның СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээни болза, бо дээрге, делегейниң кажан-даа билбези эң-не улуг чаа үүлдериниң бирээзи-дир.

СЭТА-ның корреспондентилериниң турар черинче соксаал чокка телефоннап турар: ёзулуг совет кижи—Юрий Алексеевич Гагаринге байырны чедирерин, баштайгы космонавтың амыдыралынга кадыкшылды болгаш чедиишкинни күзээнин дамчыдып бээрин индийжилер дилеп турар.

ТИРАНА, апрель 12. (СЭТА). Иштинде баштайгы космонавт майор Гагарин олурган «Восток» корабль-спутниктиң ужудуушкунунуң дугайында СЭТА-ның баштайгы дыннадыын алган дораан-на албани радио совет кижиниң чижек чок эрес-маадырлыг чоруунуң дугайын дыннадыр дээш бодунуң анаа дамчыдылгаларын соксаткан. Тирананың радиозу «Восток» деп корабль-спутниктиң ужудуушкунунуң дугайында база баштайгы космиктиг ужудуушкундан кижиниң чедиишкинниг эзп келгениниң дугайында СЭТА-ның дыннадыгларын наш удаа дамчыткан.

Албани телеграф агентилелиниң тускай дыннадыын радио база дамчыткан.

Ол дыннадыгда чугаалап турары болза, совет эртемниң болгаш техниканың чайыннанчак чедиишкини бүгү албани улустуң өөрүшкүзүн болдурган. Баштайгы космонавт — Совет Эвилелиниң хамаатызы Гагаринниң адын бүгү кижилер аастан ыратпайн адап турарлар. Совет Эвилелинде космосче баштайгы кижиниң ужудуушкунун бүгү кижилер чугаалажып турар. Иштинде кижилиг корабль-спутникти космосче ужудуп үндүрерин делегейге бирле дугаарында социалистиг күрүнениң боттандырган чоруу космосту чаалап алырынче орукту кижи төрелгетенниң мурнунга ажыткан совет эртемниң бедик хөгжүлдезиниң чайыннанчак херечизи болур, ол дээрге, совет улустуң болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының аажок улуг тиилелгези, капиталистиг системадан социалистиг системаның маргыш чок артык күштерлиниң бадытналы болур деп, дыннадыгда демдеглээн.

СОФИЯ, апрель 12. (СЭТА). СЭТА-ның дыннадыы Болгарияга чаңныг ышкаш дүрген тарап, чер болганга бүгү улустуң өөрүшкүзүн болдурган.

Муң-муң кижилер совет элчин черинге чыглып келген. Оларның аразында—болгар найысылалдың дээди өөредилге черлериниң студентилери болгаш башкылары. СЭТА-ның дыннадыын радио-биле дыннааш, кижи чаагай эгелээн өөрүшкүлүг чыскаал каш шактарның дургузунда үргүлүүлээн. Шөлдүң кырынга совет ырлар чаңгыланып, «СЭКП-ге алдар!», «Совет кижилерге алдар!», «Баштайгы космонавт—майор Гагаринге алдар!» деп өөрээл салыышкыннары соксаал чокка диңмирип турган.

СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга болгар чогаалчы Богомил Ноневатиң медеглээни болза: Өөрүшкү болгаш чоргаарал — 1961 чылдың апрельдиң улуг 12-зиниң эртениниң мээң бүгү медерелимни хаара туткан үүлү бо-дур. Чогумна харын Совет Эвилели баштайгы кижини космосче чорутканынга кызыгаар чокка өөрүп тур мен. Бистиң күүлүг лагеривис, социалистиг лагерь, көзүлбээн күзел-сорукту болгаш эрес-маадырлыг чорукту илергейлевишаан, тайбың тургузуушкунунуң кызыгаарын ол хире калбаабиле бурунгаарлатканынга чогаарланып тур мен.

Ынчангаш бо удаада совет кижилер коммунистиг ниитилелди тургузарынга идепкейлиг дузалап турар кажан-даа көзүлбээн, чаа романтиканың төлээлекчилери боттары болганын чайыннандыр көргүстүлер.

УЛАН-БАТОР, апрель 12. (СЭТА). Космосче баштайгы кижиниң — совет кижиниң ужудуушкунунуң дугайында болгаш ооң Черге менди чаагай ужупканының дугайында СЭТА-ның дыннадыглары бүгү Моолга аажок өөрүшкүнү болдурган. Бүдүрүлгелерде болгаш тудуг-чэлдерни соксаткаш, олар совет эртемденнериниң бүгү делегейге төөгүлүг чедиишкини-биле холбаштыр боттарының өөрүшкүзүн илередип дээш элчин черинге чедип келгени ол.

Совет элчин черинин мурнунга чаягаар эгелээн өөрүшкүлүг чыскаал каш шактарның дургузунда үргүлүүлээн. Шөлдүң кырынга совет ырлар чаңгыланып, «СЭКП-ге алдар!», «Совет кижилерге алдар!», «Баштайгы космонавт—майор Гагаринге алдар!» деп өөрээл салыышкыннары соксаал чокка диңмирип турган.

СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга болгар чогаалчы Богомил Ноневатиң медеглээни болза: Өөрүшкү болгаш чоргаарал — 1961 чылдың апрельдиң улуг 12-зиниң эртениниң мээң бүгү медерелимни хаара туткан үүлү бо-дур. Чогумна харын Совет Эвилели баштайгы кижини космосче чорутканынга кызыгаар чокка өөрүп тур мен. Бистиң күүлүг лагеривис, социалистиг лагерь, көзүлбээн күзел-сорукту болгаш эрес-маадырлыг чорукту илергейлевишаан, тайбың тургузуушкунунуң кызыгаарын ол хире калбаабиле бурунгаарлатканынга чогаарланып тур мен.

Ынчангаш бо удаада совет кижилер коммунистиг ниитилелди тургузарынга идепкейлиг дузалап турар кажан-даа көзүлбээн, чаа романтиканың төлээлекчилери боттары болганын чайыннандыр көргүстүлер.

УЛАН-БАТОР, апрель 12. (СЭТА). Космосче баштайгы кижиниң — совет кижиниң ужудуушкунунуң дугайында болгаш ооң Черге менди чаагай ужупканының дугайында СЭТА-ның дыннадыглары бүгү Моолга аажок өөрүшкүнү болдурган. Бүдүрүлгелерде болгаш тудугларда, өөредилге черлеринде болгаш аная-ла кудумчуларда моолдар боттарының чуртунда ажылдап турар совет хамаатыларга тиилелге-биле холбаштыр изиг байырын чедирип турганнар. Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле тудуп турар бажың тудуунуң комбинадының ажылчыннары кудумчуларда аскан ыытыр чугаалаар радионуң чанынга чыглып келгеш, СЭТА-ның дыннадыын күүлүг «Ура»-биле уткаан.

Кижиниң шагдан бээр күзеп чораан күзели боттанган: совет космонавт октаргайның делгеминче үнген болгаш Черге эзп чедип келген деп инженер Гомбосурэн чугаалаан. Бойдуска кижиниң тергииделиниң хаяазын күүлүг холу-биле бурунгаарладып турар совет кижилерге алдар!

Моолдуң сураглыг чурукчузу Л. Махвалдың чугаалааны болза, бодумнуң сеткил-сагыжымны илередиптер сөстерни тыппас-тыр мен. Космосче баар орукту салырын бирле дугаарында чедип апкан мээң үемнің совет кижизи Ю. Гагаринге чоргаарланып тур мен. Бистиң эң-не чоок өөнүктеривис—совет улустарга чаа-чаа чедиишкиннерни, чаа-чаа тиилелгелерни чүректиң бүгү ханызындан күзеп тур мен.

Улуг Ленинниң чуртунуң чайыннанчак эрес-маадырлыг чоруктарын кижи төрелгетен кажан-даа утпас деп, моол эртемден А. Лувсан-дэндэп чугаалаан. Ол чурт бүгү адырларның талазы-биле тоолда чүве ышкаш ёзулуг чедиишкиннерни чедип албышаан, оран делегейниң кырынга аас-кежикче баар орукту кижи-төрелгетенге салып берип турар. Бүгү делегей-биле кады бистер, моолдар, социализмниң артык күштерлиниң чаа чайыннанчак көрүлдезинге чоргааланып турар бис.

Октаргайже ужударының делегей рекорду

МОСКВА. (СЭТА). ССРЭ-ниң В. П. Чкалов аттыг Төп аэроклуву делегейниң ужар-чүүл федерациязынче (ФАИ) телеграмма чоруткан болгаш 1961 чылдың апрель 12-де Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң хамаатызы ужудукчу-космонавт Юрий Алексеевич Гагарин кижи төрелгетенниң төөгүзүнде бир-ле дугаар «Восток» деп ракета-спутникке октаргай делгеминче рекордтуг ужудуушкуину кылган дээрзин ол телеграммада дыннаткан. Делегейде бир дугаар кижи-космонавтыг корабль-спутникти Черге кээп хондурары таарымчалыг болган. Октаргай делгеминче кижиниң ужударының талазы-биле делегейниң тулган рекорду кылдыр бадылаары-биле ол ужудуушкуннуң тодаргай үүлдериң ФАИ-ге соонда немей дыннаткан турар.

ДЫШТАНЫР ХҮНДЕ

Кызыл горпозу дыштаныр хүн санында-ла хоорайның кудумчуларынга янзы-бүрү барааннарның садыглаашкынын организастап турар. Садыгның ындыг аргазы чоннуң культурлуг дыштанылгазынга, хереглелдиң барааннарын садып алыкчыларның шилип алырынга таарымчалыг байдадды болдуруп турар.

Даштыгаа садыглап турар барааннарның ассортименти янзы-бүрү: торгудан болгаш хөвең саазындан, трикотаждан кылган хеп аймаа, идиктер, аяк-сава, аъш-чем болгаш оон-даа өске. Хоорайның ном магазиннери болгаш киоскилери эртем-техниканың, көдээ ажыл-агайның, уран үүлдүң, өөредилге номнарының садыглаашкынын кудумчуларга база организастап турар.

Апрель 30-де бо частың эң улуг садыг ярмарказы болур. Ол ярмарка облкүүскомнуң бажыңындан Ленин кудумчузун дургаар Гастелло аттыг паркче кирер эжик аксынга чедир, Октябрьская кудумчуну дургаар колхозтар рыногунга чедир девискээрге болур. Ярмаркага хереглелдиң бүгү барааннарын садыглаар, ацаа кирижиринге белеткеницер!

Чурукта: кудумчуда садыглаашкын.

А. АЛЕКСЕЕВ.
Фотозу В. Чапайкиннин.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының Политиктиг тускай комитединде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). СЭТА-ның корреспондентизи Богачевтиң дамчытканы:

Кол Ассамблеяның Политиктиг тускай комитеди Мурнуу-Африка Эвилелде сөөк-язы ылгай көөр чоруктуң дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүн дооскан. Ол чурттуң үндезин чонунга хамаарыштыр МАЭ-ниң чазаа сөөк-язы ылгай көөр политиканы чорудуп турар болгай.

Социалистиг чурттарның төлээлери, африка күрүнелериниң, а ол ышкаш Азияның болгаш Латин Американың элээн чурттарының төлээлекчилери Мурнуу-Африка Эвилелде сөөк-язы ылгакчыларының кемниг үүлгедиглерин килеңнээшкин-биле бууруу шапкан болгаш Мурнуу Африканың үндезин чонунуң эргелерин камгалаар дугайында шиитпирлиг хемчеглерни алырын Каттышкан Нациялар Организациязындан негеп турганнар. Ол чурттарның төлээлери 24 африка күрүнелериниң резолюциязының төлевилелин деткээн. МАЭ-ниң чазаан сөөк-язы ылгай көөр политиказындан ойталаарынче албадаар төлээде ол чазакка удур экономиктиг болгаш дипломаттыг хемчеглерни алырын ук төлевилел баш бурунгаар көрүп турар.

Санал-онаалдар чоруп турында колониалисчи күрүнелериниң болгаш АКШ-тың чазактары сөөк-язы ылгай көөр политиканы камгалап ажыыбиле санал бээринден диттикпээнин демдеглезе чогуур. Ынчалзажок Мурнуу-Африка Эвилелде сөөк-язы ылгакчыларының үүлгедиглеринге «чөпшээрешпейн» турарын сөс кырынга чугаалап турзажок барыын талакы күрүнелериниң төлээлекчилери чугаалажып турар айтырыгның талазы-биле 24 африка күрүнелериниң резолюциязының төлевилелинде бижиттинген сүмелериниң дүрүм ёзугаар болурунга чигзиниишкинни кылырын оралдашканнар.

Резолюцияның африка төлевилелин хүлээп алырын болдурбас дээш колониалисчи күрүнелер, а ол ышкаш НАТО-ның кежигүнү чурттар Индияның, Цейлоннуң болгаш Малайяның резолюциязының төлевилелин боттарының деткип турарын база медеглээннер. Ол төлевилел мурнуу-африка сөөк-язы ылгакчыларының үүлгедиглерин бууруу шаап көөрүн илергейлеп турзажок, МАЭ-ниң чазаанга удур чорудар тодаргай хемчеглерни айытпайн турар.

Колониалисчи күрүнелериниң удур хеделиишкиннери турзажок, Политиктиг тускай комитет Африканың 24 чурттарының резолюциязының төлевилелин бадылаашкынның хөй нуруузу-биле хүлээп алган. Резолюцияның ол төлевилели дээш 47 чурттарның (ССРЭ, өске-даа социалистиг чурттар, Африканың чурттары, Индия, Индонезия, Югославия, Гаити, Сауд Аравия, Куба болгаш өскелер-даа) төлээлери бадылаан, резолюцияның ол төлевилелинге 29 чурттарның (АКШ, Португалия, Доминикан Республика, Бельгия, Англия, Франция, Канада болгаш өскелер-даа) удур бадылаан. 18 чурттарның төлээлери бадылаашкын үезинде дадагалзаан. Политиктиг комитет Цейлоннуң, Индияның болгаш Малайяның резолюциязының төлевилелин 93 бадылаашкын-биле база хүлээп алган, ацаа чаңгыс Португалия удурланган.

Коммунистер профэвилелдериниң удуртукчу албан-дужаалдарында соңгуттурган

ЛОНДОН. (СЭТА). «Лайт стил прессинге» дээр компанияның заводунда бир кол цехтиң даргазы коммунист Джордж Гай демир болгаш чес-хола кылыр ажылчыннарның национал профэвилелиниң хостаттырган ажылдакчызынга соңгуттурган.

Профэвилелиниң база бир кеску ажылдакчызы — коммунист Силвер малярларның национал профэвилелиниң Лондон салбырының организакчызынга соңгуттурган.

МОСКВАГА БАЙЫРЛАЛ СЕЗОНУ

(СПОРТ)

Спорт маргылдаазының эгелээр черинде — Москва спортчуларының чайгы сезону В. И. Ленин аттыг Төп стадионга ол бо чылын эң улуг болгаш солун бооп эртер.

1961 чылдың сезону биске стадионнуң ажыттынганындан бээр беш чыл оюнуң байырлалы бооп турар деп В. И. Ленин аттыг Төп спадионнуң директору В. Г. Напастников СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Беш чылдар мурнунда спорттуң улуг шөлүнүң кырынга баштайгы маргылдааларның тугун — ССРЭ-ниң улустарының Спартакиадазының тугун көдүрүп үндүрген.

Амгы Москваның бүгү байдалын В. И. Ленин аттыг Төп стадион чокка бодаары черле болдунмас. Москва хемнің эриинде найысылалдың эң улуг спорт тудуу чаптылган. Маная 1956 чылда 33 миллион спортка сонуургалдыглар кээп чораан. Улуг болгаш Биче спорт шөлдери, сутга эштириниң шөлү, спорт ордузу, бут бөмбүүнүң 9 шөлдери, чиик атлетиканың ийи төп черлери, хол бөмбүүнүң 30, баскетбольдың 20, теннистиң 30, баг кагарының 6 шөлдери мында бар. Бо черлерге бир хүнде-ле 16 муң спортчулар кээп турар.

Стадион бир-даа хүнде куруг турбас. Ам чайгы спортчу сезонга белеткел бистиң спортчу улуг амыдыралызыны докторлаан. Спорт ордузунда спорт мастерлериниң маргылдаалары бооп турар.

Апрельдиң төнчүзүнде москвачылар Спорт ордузунга делегейниң эң шыырак баскетболистериниң — Совет Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының эр, хереэжен командаларының маргылдаазын сонуургап көөрлер. Ооң соонда Чехословакияның болгаш ССРЭ-ниң волейбол командаларының маргылдаазы болур.

Чурттуң бут-бөмбүүнүң талазы-биле чемпионадының бирги маргылдаазы апрельдиң 27-де спорттуң Улуг шөлүнге болур. Москваның спартакчылары ол хүн Ленинградтың «Зенит» командазы-биле ужуражырлар. Бут-бөмбүүнүң чемпионадының бирги чери дээш 40 ажыг маргылдаалар В. И. Ленин аттыг Төп стадионга бооп эртер.

Бо сезонда бут-бөмбүкчүлериниң делегей маргылдаалары база хөй болур. Майда москвачылар Англияның эң шилиндек командазының оюнун көөрлер. Делегейниң бут-бөмбүүнүң чемпионадының шилилге оюнары кончуг солун. Бистиң стадионувуска июнь 18-те ССРЭ-ниң чыынды командазы Турцияның чыынды командазы-биле ойнаар, а июль 1-де — Норвегияның чыынды командазы-биле ойнаар.

Знаменский акылышкыларга турасааткан чаңчыл болган маргылдаага Москваже делегейниң эң күштүг чиик атлеттарын хаара тудар.

Спорт байырлалдары болгаш селгүүстээшкиннер, концерттер, делегейниң кинофестивальдары, дош кырында америк балет театрының көргүзүүлери болгаш өскедаа көргүзүүлер стадионнуң спорт-чу календарында көрдүнген.

Лужникиже морлал киринер!

(СЭТА).

Он бирги салыгга Ботвинник уткан

МОСКВА. (СЭТА). Хөл-шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш, удук негежириниң апрель 12-де болган 11-ги салыышкыны 42-ги көште гроссмейстер Ботвинниктиң тиилелгези-биле доозулган.

Ам Ботвинниктиң саны $7^1/_2$, а Тальдыы— $3^1/_2$.

ДЕМИСЕЛ УЛУСТУҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ-БИЛЕ ДООСТУР

Ф. Кастронуң чугаазы

ГАВАНА. (СЭТА). Чоокта чаа Кубаның премьер-министри Фидель Кастро бодунуң «Революция болгаш өөредилге» деп темага эолчеглиг лекциязын номчуурун барык беш шак иштинде үргүлчүлээш дооскан. Ол лекцияны «Улусчу университет» деп телевидение программазын ёзугаар дамчыткан.

Фидель Кастро кол кичээнгейни улус өөредилгезин хөгжүдери-биле, улус массаларның культуразын болгаш медерелин бедидери-биле холбашкан айтырыгларже көрүндүрген. Чуртка 12 муң башкылар чедишпес, делгем районнар школалар чок артканы, тараачыннарның чартык миллион уруглары харын эге өөредилгени безин алыр аргажок болуп турган деп ол чугаалаан. Ам Кубада бүгү кижилер өөренир аргалыг болу берген. Диктаторжу ёзу-чурумнуң эң улуг бүгү-ле шериг шивээлерин—казармаларын барык шуптузун школалар болдурган. Оон аңгыда чаа школалар тудуунуң делгеренгей программазын боттандырып турар. Чогум-на харын көдээ ажыл-агый кооперативтериниң кежигүннеринге, улустуң ажыл-агый черлеринге болгаш тараачыннарга чаа чурттарга суурларының тудуушкуну хамыктың мурнунда школалар бажыңнарын тудары-биле эгелеп турар.

Ам бо үеде Гаванада болгаш оон чоогунда шаанда тергиидекчи чораан аңгыларның Кубадан дезип үнген төлээлекчилериниң каас-коя бажыңнарын ортумак школаларга болгаш өөреникчилер чурттаар бажыңнар кылдыр шилчидип берип турар. Ол бажыңнарга Кубаның барын талакы үш можуларының ажылчыннарының болгаш тараачыннарының 15 муң уруглары өөренир болгаш чурттаар апаар. Ортумак эртемни чедип алырының бүгү үезиниң дургузунда ол уруглар күрүнениң бүрүн хандырылгазында турар.

Бир эвес шаанда университетке чоннуң чүгле ямбылыг кезээ өөренир аргалыг турган болза, ам чурттуң үш университеттеринге ажылчыннарның болгаш тараачыннарның уруглары өөренип болур аргалыг апарган. Чүгле Гаванада университетте безин ам 3,5 муң студентилерни күрүне бүрүнү-биле хандырып турар; оларга чурттаар черни, аъш-чемни, өөредилге пособиелерин болгаш медицина хандырылгазын халас тыпсып, аар-саар чарыгдалдарга акшаны берип турар.

Кубада эге, ортумак болгаш университет өөредилгезинде боттандырып турар реформалар чурттуң экономиктиг хөгжүлдезиниң хереглелдеринге дүгжүп турар деп Фидель Кастро демдеглээн.

Чепсектиг агрессияның кандыгдаа кыжаныышкыннары турбуже, бижик билбес чорукту узуткаары чедиишкиниг доостур деп премьер-министр демдеглээн. Бо чылдың төнчүзүнде Кубага номчуп болгаш бижип билбес чаңгыс-даа кижи артпас.

Бодунуң чугаазынга Кастро чамдык өске-даа айтырыгларга база доктааган. Ылаңгыя ооң чугаалааны болза, хоорай реформазын чорутканының түннелинде 800 муң кубачылар чурталга бажыңнарының чаа эзлери апарган. Хоорай реформазының дугайында хоойлуну үндүрериниң мурнунда чүгле 110 муң кижиниң өнчүзү болуп турган чурталга бажыңнары кубачыларның эргезинче шилчээн. 70—80 миллион пессо (куба акша) бажың хөлезилээш байып турган кижилериниң карманынче ам кирбес болгаш ол акшаны хоорай реформазының дээди чөвүлели чурталга бажыңнарының тудуунга чыл бүрүде чарыгдаар деп турар.

Кубаже чепсектиг халдаашкынны кылырынга белеткенип турар дайзыннарның кара сагыштыг планнарын чугаазының түннелинде премьер-министр буруу шапкан. Кандыгдаа агрессор узуткаттынган турар дээрзин ол демдеглээн. Контрреволюсчулар Кубаның кандыг-даа районунга дүжүртүнерин оралдашса оларга өлүмнүг согугну таварыштырар. Ол талазы-биле кайгамчыктыг чепсегленген болгаш белеткеттинген батальоннар бисте бар деп Кастро чугаалаан.

Бир эвес төрээн чуртка дайын айыылының үези эгелей берзе, куба улус бодунуң бүгү энергиязын дайзынны ойтур шаварынга бээр деп Кастро медеглээн. Демисел чүгле улустуң тиилелгези-биле доостур.

Обласка АГААР-ВОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн обласка булуттагылап каап турар хүн болур. Чамдык черлерге чаъс болгаш хар чаар. Хат ей-тавында, чамдык черлерге дыңзыг, барыын чүк угланыышкынныг. Агаарның температуразы: Эрзин районга — 5—10, оон өске районнарга—11—16, а Кызылга—14—16 градус чылыг.

Редакторнуң хүлээлгезин күүседип турар Д. О. БЕГЗИ.

КИНО

АПРЕЛЬ 14-те.

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга): **«Кижи баштыг болганда»**—11.30, 1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда; биче залга: **«Шериг хөгжүмнетпээн солдаттар»**—4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Максимка»**—11.15, 1.15 шактарда; **«Байырлыг, кагебугалар»**—3.15, 5.15 шактарда; **«Самолёт 9 шакта чоруур»**—7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Баштайгы ынакшылдың ыры»**—3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

КҮРҮНЕНИҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА
1961 чылдың апрель 15, 16 хүннеринде
А. УСПЕНСКИИНИҢ

„СЕКПИЛДИГ КЫС“

деп шиизи болур. Шин—тыва дыл кырында.
Эгелээри—кежээкинин 7 шакта.
Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.
Дирекция.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда киллдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт киллдистериниң 25-38, партийжи-амыдырал болгаш культура - амыдырал киллдистериниң 37-13, иштики информация киллдизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллдистериниң 21-27, литажылдакчыларның 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00303 Чагыг № 761 Культура өргелелиниң типографиязы